

**LANDSKAPS
ARKEOLOGERNA**

KULTURMILJÖVETARE OCH KUNSKAPSFÖRMEDLARE
I RIKSTÄCKANDE SAMVERKAN

www.landskapsarkeologerna.se

Rapport 2016:2

Lenart Klang

Nackstaskogen och Lilla Böle

**Arkeologisk utredning etapp 1 inför planering av nya
bostadsområden, Sundsvalls stad,
Västernorrlands län, år 2015**

Omslagsbild: I Nackstaskogen förekommer talrika mindre stenbrott efter hantverksmässig brytning. Förutom lodräta brottytor i berghällar finns rikligt med kvarlämnade slagna block och stenhögar vid brotten. Foto: Lennart Klang 2015.

Innehåll

SAMMANFATTNING	4
INLEDNING	5
UPPDRAGET	5
UTREDNINGSOMRÅDET	6
RAPPORTERING	6
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	7
METOD	8
FORNMINNESMILJÖ	9
NATURGEOGRAFISKA FÖRUTSÄTTNINGAR	11
ANTIKVARISK BAKGRUND	12
DEN ARKEOLOGISKA UTREDNINGEN	15
RESULTAT AV BYRÅINVENTERINGEN/FÄLTFÖRBEREDELSENA	15
RESULTAT AV FÄLTARBETET	23
SAMMANFATTNING AV UTREDNINGSRISULTATET	30
ARKIVHANDLINGAR	32
UTVÄRDERING	32
BEHOV AV YTTERLIGARE ANTIKVARISKA ÅTGÄRDER	34
REFERENSER	36
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	38
BILAGA 1. REDOVISNING AV REGISTRERADE OBJEKT	1
BILAGA 2. REDOVISNING AV KOORDINATER	1

Sammanfattning

Inför planering av nya bostadsområden i Nackstaskogen och vid Lilla Böle, Sundsvalls kommun, har Länsstyrelsen Västernorrland beslutat att Landskapsarkeologerna/LK Konsult ska utföra en arkeologisk utredning, etapp 1, för att klargöra områdets användning under förhistorisk och historisk tid, registrera fornminnen, identifiera vilka delområden som är i behov av mer ingående utredning samt bedöma vilka framtida utredningsinsatser som då behövs. Uppdraget utfördes under perioden oktober 2015 – april 2016.

Det aktuella utredningsområdet utgörs av Sundsvalls kommuns strukturstudieområde om ca 330 ha, dvs. den mark som kan bli aktuell för nya bostadsområden söder om Nacksta och väster om Böle, på västra sidan av Sidsjön. Ett flertal järnåldersgravar och andra fornminnen är kända i utredningsområdets omgivning. I utredningsområdet är två sådana gravhögar kända i nära anslutning till ett mindre område (ca 2 ha) med stenåldersboplatser och sentida bebyggelse lämningar, varav boplatserna och bebyggelse lämningarna har framkommit vid en särskild arkeologisk utredning år 2008 och en arkeologisk förundersökning år 2010 vid Lilla Böle. I övrigt saknas kända fornminnen i utredningsområdet före denna utredning med undantag för enstaka oregistrerade indikationer som framkommit vid strukturstudien.

Utredningsresultatet ska utgöra ett planeringsunderlag. Relevanta arkiv- och litteraturstudier (främst i historiska kartor och hembygds litteratur) har utförts som förberedelser till en genomförd fältinventering med medelhög ambitionsnivå, anpassad till utredningsområdets förutsättningar och aktuell planeringsfas.

Utredningsområdet har historiskt huvudsakligen varit ett utmarksområde tillhörigt byn Nacksta med bebyggelse och åkermarker norr om utredningsområdet. Från bebyggelsen har fäbodstigar funnits genom utredningsområdet ner till Sörnacksta och Lilla Böle. Vid Lilla Böle finns även indikationer på gårdsbebyggelse redan under järnålder och även därefter. Sörnacksta framträder i källorna som småbrukarbebyggelse som vuxit fram i samband med fäbodväsendets upphörande inom Nacksta.

Vid fältinventeringen registrerades ca 150 fornminnesobjekt. Dessa redovisas inom 80 lokaler, varav de flesta har registrerats i skogsmarken mellan Böle och Sörnacksta. Av de 80 lokalerna var sex tidigare kända i FMIS 2015. Nio lokaler (delområden) har oklart fornlämningsinnehåll, som föreslås utredas mer ingående i framtida utredningsetapper.

Ett 20-tal fornminnestyper registrerades, varav stenbrott är den vanligast förekommande objekttypen. Stenbrotten förefaller tillhöra en småskalig stenhuggartradition som upphörde strax efter 1960 och kan ha rötter ner i andra delen av 1800-talet. Även flertalet av de övriga objekttyperna förefaller höra till tiden efter 1850. Några få objekt bedöms som äldre, vara tre lokaler bedöms ha fornlämningar i enlighet med gällande kulturmiljölag. Övriga lokaler bedöms ha övriga kulturhistoriska lämningar.

Som ytterligare antikvariska åtgärder föreslås ett kompletterande mindre fältarbete med inriktning på den i historiska källor kända fäbodstigen, samt mer omfattande insatser för att identifiera stenålder boplatser och andra fornlämnings spår inom utpekade delområden. Med hänsyn till kända förhållanden om mesolitiska boplatser i regionen och utredningsområdets karaktär föreslås en kombination av arkeologiska metoder där man inledningsvis undersöker större arealer, för att fortsättningsvis snäva in var provgröpar och/eller sökschakt i marken bör göras. Avgörande för fortsatta insatser blir också hur detaljplaner utformas.

Inledning

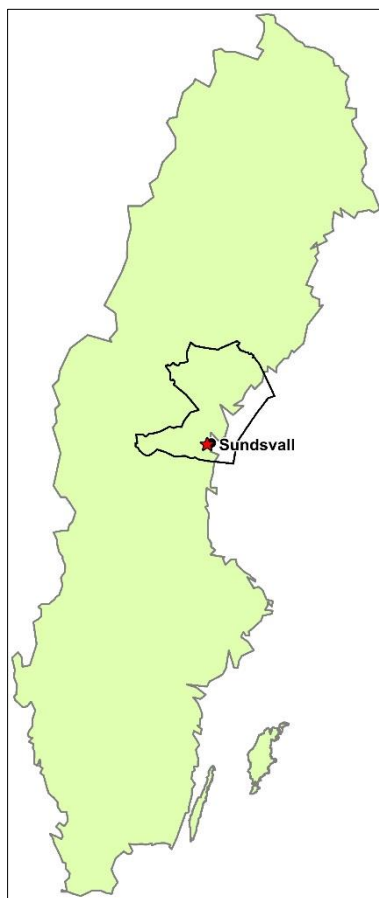
Uppdraget

Länsstyrelsen Västernorrland har beslutat att företaget *LK Konsult* i konsultgruppen *Landskapsarkeologerna* ska utföra en arkeologisk utredning inför planering av nya bostadsområden söder om Nacksta och väster om Böle i Sundsvalls kommun (Länsstyrelsen Västernorrland 2015-10-05). Beslutet baserades på ett förfrågningsunderlag (Länsstyrelsen Västernorrland 2015-09-10) och en upprättad undersökningsplan (Klang 2015-09-18).

Landskapsarkeologerna är en konsultgrupp med fem företag i rikstäckande samverkan, bl.a. företagen LK Konsult (Luleå), ArcMontana (Hudiksvall) och R-Info Kultur (Stockholm).

Uppdraget utfördes under perioden oktober 2015 – april 2016. LK Konsult var ansvarig undersökare och ArcMontana underkonsult. Uppdragsansvarig var Lennart Klang (LK Konsult), som också var projektledare, fältarbetsansvarig och rapportansvarig. Fältarbetet utfördes av Lennart Klang med assistans av Ola Nilsson (ArcMontana). Rapportdisposition och layout har varit ett samarbete mellan Lennart Klang och Lena Berg Nilsson (ArcMontana). Lena Berg Nilsson har svarat för kartor och rapportgranskning. Gerhard Flink (R-Info Kultur) har stått till förfogande med rådgivning vid behov.

Kontaktpersoner har varit John Molin, Länsstyrelsen Västernorrland, Ulrika Edlund och Linda Strid, Sundsvalls kommun, och Johanna Ulfsson, Sundsvalls museum.

Figur 1. Orienteringskarta med Västernorrlands län och Sundsvall. Utredningsområdet är markerat med röd stjärna. Karta: Lena Berg Nilsson 2016.

Figur 2. Översiktskarta med utredningsområdet markerat med röd stjärna i Sundsvall. Kartunderlag Sverigekartan © Lantmäteriet. Kartbearbetning: Lena Berg Nilsson 2016.

Utredningsområdet

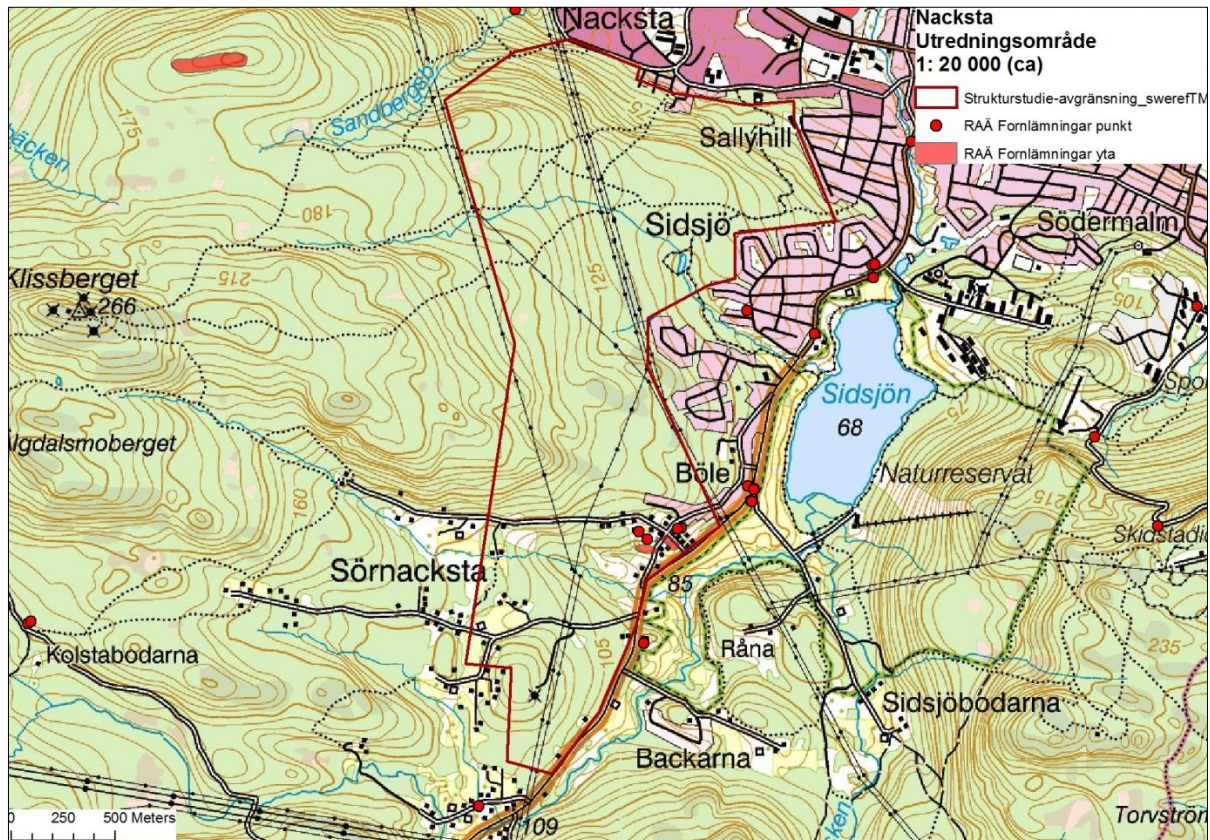
Det aktuella utredningsområdet, i Sundsvalls stad (jfr figur 2), ligger något väster om Sidsjön (figur 3). Det består huvudsakligen av ett skogsområde. I mindre omfattning förekommer även bebyggelse och åkermark i södra delen. Utredningsområdet är samma område som har varit föremål för en s.k. strukturstudie, som avser att vara ett underlag till framtida detaljplaner för nya stadsdelar med betoning på villor, radhus och mindre flerbostadshus (Sundsvalls kommun 2015). Utredningsområdets areal är ca 330 hektar, dvs. ca 3,3 km².

Rapportering

Denna rapport utformning följer i princip Riksantikvarieämbetets riktlinjer för arkeologiska rapporter *Vägledning för tillämpning av KML, Uppdragsarkeologi avsnitt 8, Rapportering och dokumentationsmaterial* (www.raa.se), med anpassning efter utredningens art och de krav som Länsstyrelsen Västernorrland redovisade i förfrågningsunderlaget för ärendet (Länsstyrelsen Västernorrland 2015-09-10).

Utredningen utfördes i fält 2015-10-21–2015-11-02. En rapportering om utredningens förutsättningar till Ulrika Edlund, Linda Strid och Johanna Ulfsdotter ägde rum vid ett möte

med Sundsvalls kommun 2015-10-22, då även information gavs om strukturstudien m.m. En kortfattad resultatredovisning gjordes i utredningsområdet till John Molin, länsstyrelsen, 2015-10-30. Därefter har en preliminär resultatsammanställning med redovisning av fornlämningsobjekten i en objekttabell och på kartor redovisats till Ulrika Edlund och Linda Strid 2015-12-17. Denna slutrapport har sedan färdigställts och godkänts av länsstyrelsen i februari 2016, med smärre språkliga korrigeringar införda i april 2016.

Figur 3. Terrängkartan med utredningsområdet (strukturstudieområdet) avgränsat med röd linje. Med röda punkter och ytor redovisas kända fornlämningsobjekt i FMIS före utredningen. Kartan tillhandahålls av Länsstyrelsen Västernorrland för denna rapport.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna utredning är

- att klarlägga utredningsområdets användning under förhistorisk och historisk tid
- att identifiera och registrera fornlämningsobjekt och övriga kulturhistoriska lämningar
- att bedöma vilka delområden som är i behov av mer ingående utredning framöver och vilken utredningsinsats som då behövs.

Utredningen görs i enlighet med länsstyrelsens bedömning och kravspecifikation som en utredningsetapp 1, med medelhög ambitionsnivå/detaljnivå anpassad till nuvarande planeringsstadium. Resultatet ska bli ett bra planeringsunderlag.

De arkeologiska frågeställningarna är många i det till ytan ganska stora utredningsområdet. Förutom traditionella arkeologiska frågor om förhistoriska gravar, fångstgropar, hållmålningar och boplatser finns gott om frågor kring markanvändning och lämningar under historisk tid, då skogsmarken var utmärkt till närliggande jordbruksbyar, främst Nacksta och

Böle (jfr Ulfsson 2015). Utmarkerna har varit betes- och jaktmarker, eventuellt med spår efter fäbodrar, och i skogarna kan även kolning och tjärbränning ha ägt rum till närbelägna manufakturerna och skeppsbyggen i Sundsvall, eller för export. Kring främst bebyggelse- och jordbruksmarkerna i Böle och Sörnacksta kan man förvänta sig nedlagda åkermarker och möjligen tillhörande husgrunder. Det kan förekomma både nyligen nedlagda åkrar och även s.k. fossil åkermark, dvs. övergivna åkrar med bevarade formelement av sådan karaktär som inte uppstår vid sentida och nutida åkerbruksmetoder. Förutom frågor kopplade till den förhistoriska utvecklingen och det gårds- och utmarksbruk som förknippas med byarna i stadens utkant kan det även finnas lämningar efter tidigare samisk närvaro i utredningsområdet, främst härdar efter kåtor.

Sammantaget kan det finnas ett stort antal olikartade objekt möjliga att identifiera vid en arkeologisk utredning i området. Huvudfrågeställningar i denna utredning blir då: Vilka fornminnestyper finns, var finns de, vilken betydelse kan de tillskrivas och vad återstår att undersöka arkeologiskt i samband med kommande detaljplaner?

Metod

Ambitionsnivån för utredningen innebär enligt länsstyrelsen att en noggrann genomgång av arkiv med bl.a. äldre kartor ska göras ("byråinventering"), liksom en tillräckligt noggrann genomgång i terrängen ("fältinventering") inom utredningsområdet.

Utredningen inleddes med den s.k. byråinventeringen. Inför fältarbetet studerades data i Riksantikvarieämbetets digitala fornminnesregister (FMIS 2015), Skogsstyrelsens databas "Skogens pärlor" och uppgifter från ADIN (Arkeologisk databas i Norrland) om tidigare utförda arkeologiska undersökningar i regionen. Yngre och äldre kartor över området i Lantmäteriets digitala arkiv studerades översiktligt med inriktning på markanvändning och om speciella objekt av intresse för utredningen finns karterade i utredningsområdet. Kontroll gjordes av eventuellt fyndmaterial vid Statens Historiska Museum i Stockholm och via Murbergets webbsöktjänst. Hembygdsskrifter samt annan för området relevant litteratur eftersöktes och studerades översiktligt.

Sagespersoner kontaktades och ytterligare hembygdslitteratur tillfördes i samband med fältarbetet.

Fältarbetet utfördes med en täckningsgrad som anpassades till vad som kan bedömas motsvara en medelhög ambitionsnivå för en arkeologisk utredning i ett utmarksområde av aktuell karaktär. Planerad täckningsgrad baserades på tidigare erfarenheter av Riksantikvarieämbetets fornminnesinventeringar i landet och mer noggrant utförda särskilda etapp 1-utredningar i liknande utmarksområden. Dessa förutsättningar gjorde att täckningsgraden beräknades till ca 30-50 hektar per arbetsdag. Spannet gjorde det möjligt att först i fält avgöra vilken areal inom spannet som slutligt kunde motiveras per arbetsdag. Avgörande var utfallet av byråinventeringen/fältförberedelserna inklusive tips från sagespersoner, siktförhållanden i terrängen, markslag, den egna analysen av de arkeologiska förutsättningarna i den aktuella terrängen och faktisk fornminnesfrekvens.

Den valda ambitionsnivån/täckningsgraden vid fältarbetet innebar att all mark i utredningsområdet analyserades före och vid fältarbetet och att analysen ledde till vilka stråk som valdes ut för mer noggrann genomsökning. Vissa terrängstråk, som av fältförberedelserna och erfarenhetsmässigt saknar indikationer på fornlämningar, genomströvades mer glest,

medan andra delar blev mer noggrant kontrollerade. Ett sådant arbetssätt kräver god fältanalytisk vana så att valet av vilka terrängavsnitt som prioriteras blir relevant.

Huvudsaklig metod för att identifiera fornminnen utöver analytiskt arbetssätt var okulär granskning av markytorna inklusive selektiv sondning. Inga grävningar gjordes med spade, men med jordsondens hjälp bedömdes jordlager och strukturer med stenar i marken.

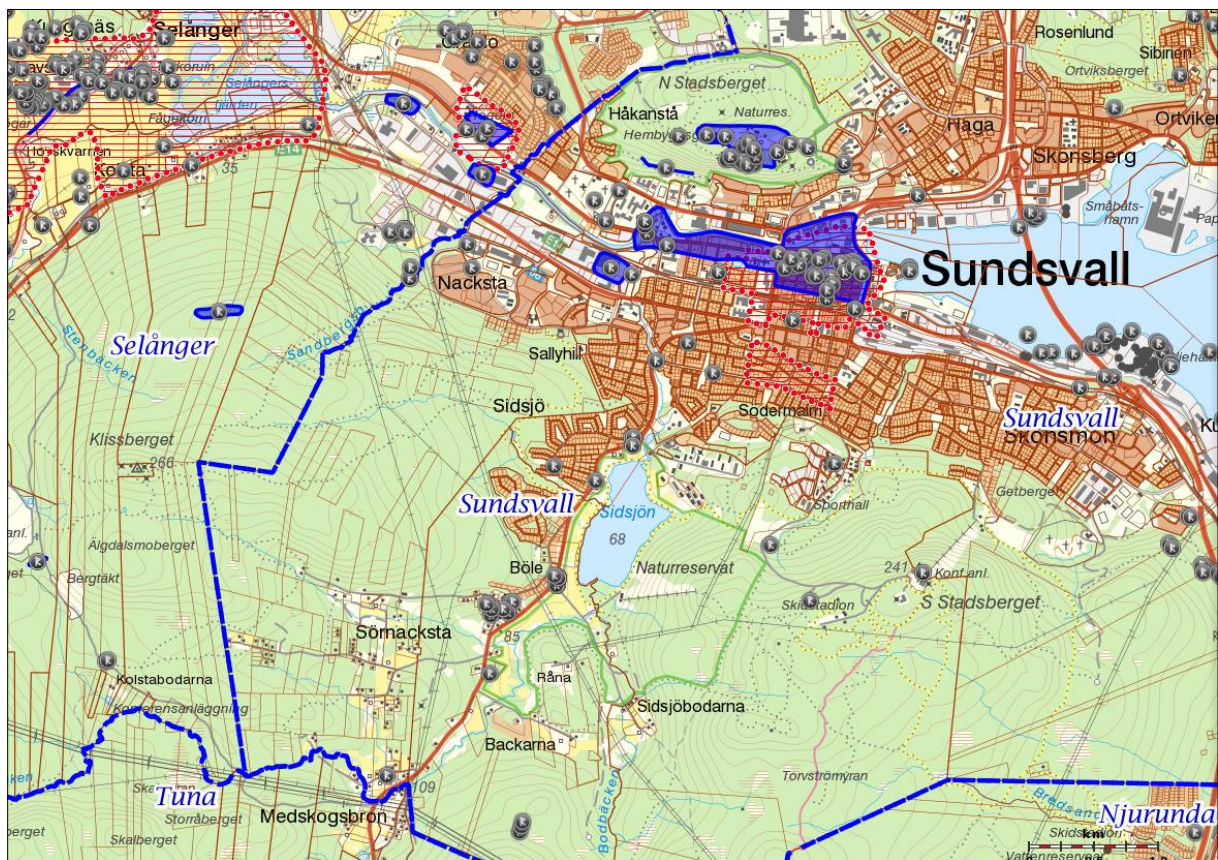
Metodval och vald ambitionsnivå innebär att eventuella dolda fornlämningar inte identifierades. Avsikten är att söka efter sådana i kommande arkeologiska etapper, bl.a. genom grävning i marken på utvalda platser.

Registrering och bedömning av fornminnen följer anvisningar i FMIS och rådande lagstiftning (KML) inklusive Riksantikvarieämbetets anvisningar om kulturmiljölagens tillämpning (Riksantikvarieämbetet 2014).

Landskapet och påträffade lämningar dokumenterades selektivt genom fotografering.

Fornminnesmiljö

Den kända fornminnesmiljön före utredningen framgår av figur 3, av strukturstudien (Sundsvalls kommun 2015) samt figur 4. Förutom fornminnen redovisas även sockenindelning och rödskrafferade riksintressen för kulturmiljövården på figur 4.

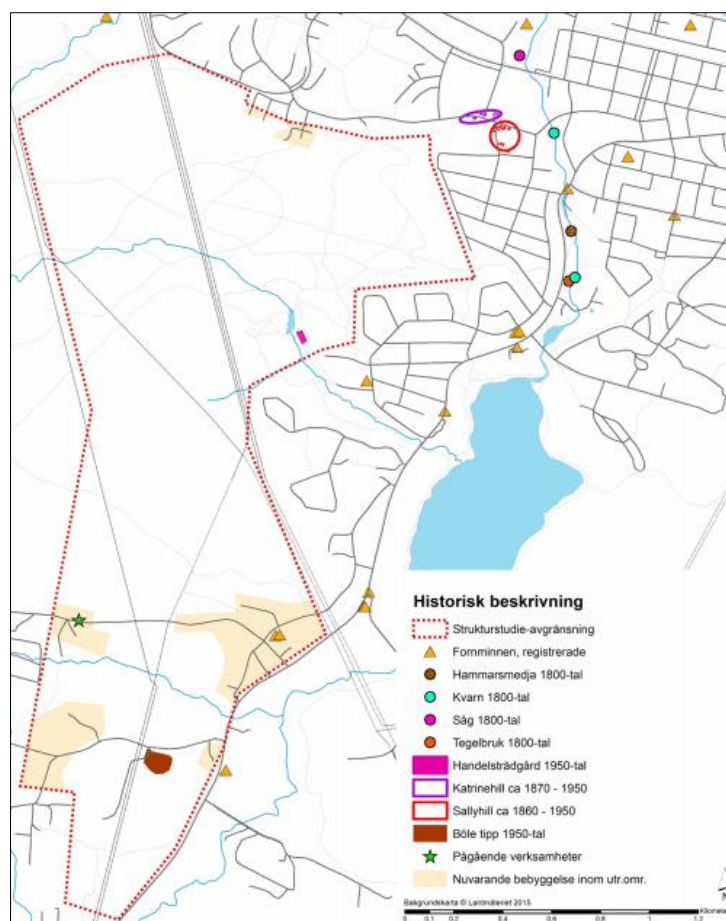
Figur 4. Karta med fornminnen enligt FMIS 2015, sockenindelning och riksintressen för kulturmiljövården. Fornminnen är främst kända västerut från Sundsvall, i dalgången kring Selånger, där de också bidrar starkt till riksintressena. Området mellan Nacksta och Medskogsbron hör till en bergig skogszon där kända fornminnen ligger glesare i terrängen, förutom vid Böle, som har en mindre fornminneskoncentration. Karta: FMIS.

Fornminnesplatser, som redovisas med gråa punktobjekt och blåa ytor på figurerna 3 och 4, består av *fornlämningar*, *övriga kulturhistoriska lämningar*, *fyndplatser*, *borttagna fornminnen*, *minnesstenar* m.m. Varje objekt finns beskrivet i FMIS, där det framgår hur de klassificerats och bedömts antikvariskt. FMIS, som betyder Riksantikvarieämbetets nationella *fornminnesinformationssystem*, förs sockenvis enligt den indelning som fanns tills fastighetsdatareformen genomfördes under andra hälften av 1900-talet. I antikvariska sammanhang förekommer därför benämningen ”socken” ibland och ”stad” ibland för den kommundel som redovisas på figur 4 som Sundsvall.

Riksintressena för kulturmiljövården, som redovisas rödskrafferade på figur 4, består av Sundsvalls centrala stadsmiljö [Y 8], Högoms monumentala höggravfält [Y 9] och Selånger-Kungsnäs, som i kraft av ett rikt fornlämningsbestånd i ett sockencentrum med medeltida kyrkoruin anses vara Medelpads administrativa och ekonomiska centrum före Sundsvalls grundande år 1621 [Y 10] (Riksantikvarieämbetet 1990).

Strukturstudien (Sundsvalls kommun 2015) redovisar både historik och fornminnesplatser i och nära utredningsområdet, bl.a. vid Sidsjöbäcken norr om Sidsjön (figur 5), vilka inte finns med i FMIS 2015. I historiken framhålls bl.a. stigar i utredningsområdet som kan ha varit fäbodstigar. Ett röse med oklar karaktär i utredningsområdets norra del omnämns som oregistrerat. Även stenbrott från 1800-talet och gränsstenar mellan byar omnämns (a.a. s 26).

Fornlämningar och övriga fornminnen av intresse inför denna utredning redovisas nedan under rubriken *Antikvarisk bakgrund*.

Figur 5. Karta med ett urval registrerade fornminnen enligt FMIS samt därutöver ytterligare fornminnesplatser m.m. Efter Sundsvalls kommun 2015, s 21.

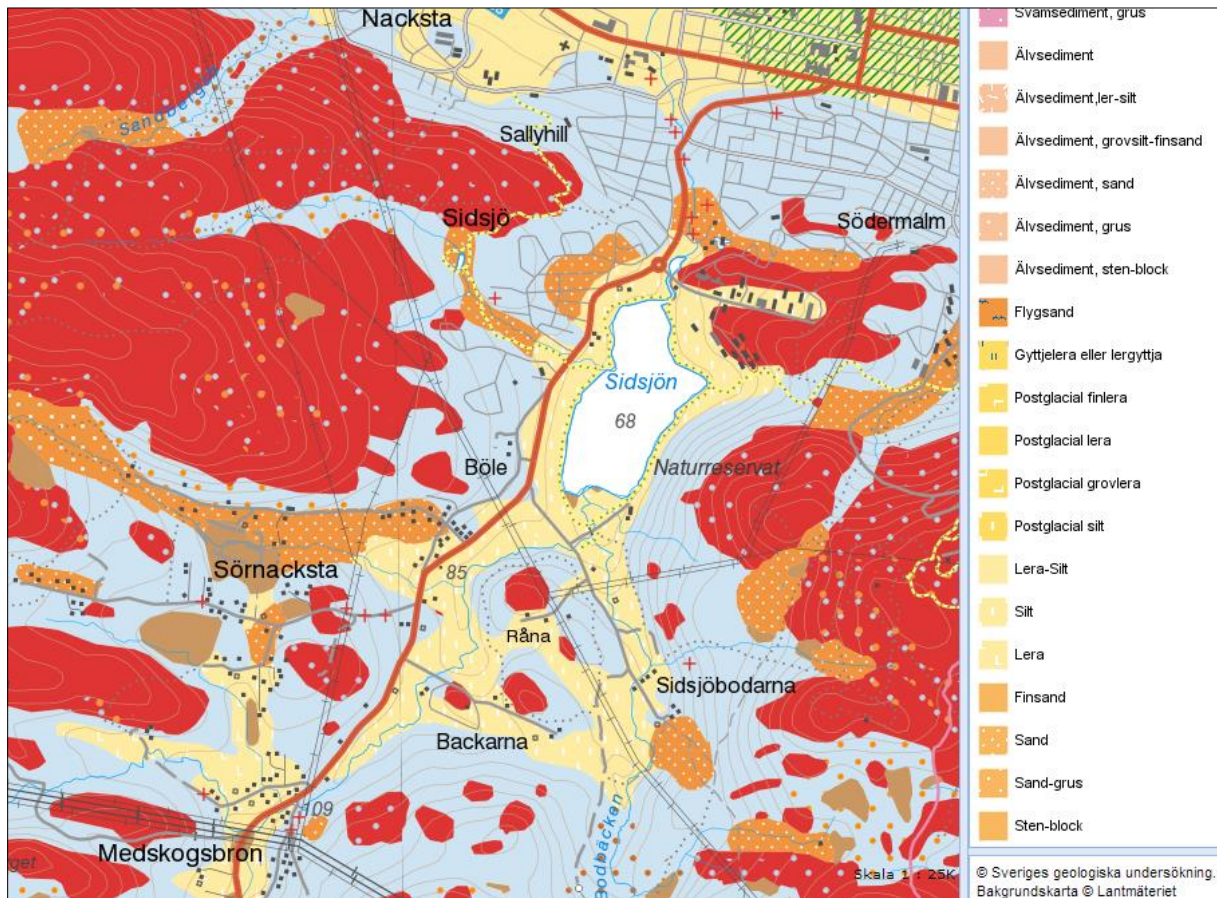
Naturgeografiska förutsättningar

Utredningsområdet består huvudsakligen av sluttande mark mot öster och norr mellan ca 50 och 200 m ö.h. (se figur 3). De lägst liggande partierna finns i norr vid Nacksta. Därifrån sluttar marken brant uppåt mot söder och sydväst till höjder kring 100-150 m ö.h. i utredningsområdets nordvästra del. Från Sidsjön i öster är sluttningen mindre brant från ca 100 m ö.h. i utredningsområdet till Klissbergets östligaste utlöpare ca 200 m ö.h. Högsta punkten på Klissberget, ca 2 km väster om utredningsområdet, når upp till 266 m ö.h. Utredningsområdet och troligen även Klissbergets högsta punkt ligger under högsta kustlinjen, som i denna del av landet ligger ca 270 m ö.h. (SNA 1994).

I östsluttningen finns två mindre dalgångar med bäckar, varav den södra går genom Sörnacksta och den norra leder ner till Sidsjön.

Enligt den geologiska kartan domineras utredningsområdet av berg och morän, med inslag av sand- och grusmarker och mer lerig mark i dalgångarna (SGU Kartvisaren, figur 6).

Topografin och jordarterna ger sammantaget en bild av ett av havsvågor hårt svallat moränlandskap i samband med landhöjningen upp ur havet. I lugnvatten och de flacka dalgångarnas nedre delar har finare fraktioner sedimenterat som silt, dvs. mjåla och finmo, med inslag av lera. I dalgångarna ovanför silten har svallsediment uppstått med sand och grus.

Figur 6. Landskapet med utredningsområdet kännetecknas jordartsmässigt av berg (rött), morän (ljusblått), stråk av grus och postglacial sand (mörkgult med vita prickar) samt silt/lera (ljusgult). De gula prickarna i moränmark och på berg visar spridda förekomster av svallsediment. De ljusblåa prickarna på berg visar att tunt eller osammanhängande ytlager av morän förekommer. Det finns även mindre områden med torv (brunt) vid Sörnacksta och i utredningsområdets bergsområde. Karta: SGU Kartvisaren jordarter 1:25 000 - 1:100 000.

Antikvarisk bakgrund

Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering

Västernorrlands län fornminnesinventerades för den ekonomiska kartan av Riksantikvarieämbetet under 1960-1990-talen. Förstagångsinventeringen i länet genomfördes under åren 1960-70, varefter revideringsinventeringen skedde under åren 1981, 1982 samt 1987-1994 (Jensen 1997). Förstagångsinventeringen styrdes av 1942 års fornminneslag, som ersattes av en ny kulturminneslag år 1987 (vilken i sin tur förändrades genom den nya kulturmiljölagen från 2014). Förändrad lagstiftning och ökad kunskap med tiden, som påverkades av en framväxande praxis inom antikvarisk fornminnesverksamhet, ändrade förutsättningarna och ambitionerna från fokus på bl.a. förhistoriska gravar till en alltmer bred redovisning av fornminnen av olika slag, exempelvis boplatser och bebyggelse lämningar (Sellinge 1988).

Sundsvalls socken/stad ingick i ett större område som revideringsinventerades 1987 med Gerhard Flink som ansvarig platsledare och granskare (Jönsson 1987, FMIS), och 1988 med Sune Jönsson i motsvarande position (Magnusson 1988, FMIS). Inventeringen följde lantmäteriets utgivning av den ekonomiska kartan inom större områden årligen och utfördes därför inom kartblad i rikets nät. Ett 20-tal arkeologer deltog som säsongsanställda fornminnesinventerare med uppgift att söka upp tidigare kända och leta efter okända fornminnen inom varsina delområden, däribland Carina Örneklint som inventerade området väster och söder om Sidsjön 1987 och Eva Klotz som inventerade norr om Sidsjön 1988 (FMIS). Platsledare i Selångers socken 1988 var Wivianne Bondesson, som även deltog vid inventeringen inom Sundsvall kring Nacksta (a.a.).

Fornminnesinventeringen i området 1987 och 1988 genomfördes med en planerad genomsnittlig täckningsgrad på 1,3 km² per anställningsdag för de säsongsanställda arkeologerna (Jönsson 1987 och Magnusson 1988), vilket kan anses motsvara ca 2 km² per arbetsdag. Inom den tidsramen var uppgiften att söka efter fornminnen med utgångspunkt i tidigare anteckningar, tips från ortsbor, den egna analytiska förmågan, gällande lagstiftning och rådande instruktioner för fornminnesinventering. Fornlämningar prioriterades, men även övriga kulturhistoriska lämningar registrerades i vissa fall. Prioriteringarna ledde till att mer tid lades ner i delområden där fornlämningar kunde förväntas och mindre tid i terrängstråk där inga indikationer på fornlämningsförekomster fanns. En viktig del i inventeringsarbetet var att som fältförberedelser söka i arkiven efter tidigare rapporter om registreringar och utgrävningar av fornlämningar. Alla sådana insamlade upplysningar lägesbestämdes i fält så exakt som möjligt, redovisades på karta och infogades i de beskrivningar som upprättades.

Flera publiceringar har gjorts med resultat från inventeringarna. Huvuddelen av förstagångsinventeringens resultat har redovisats utförligt med inriktning på järnålderslämningar, såsom gravar och husgrundsterrasser (Sellinge 1977). Resultatet efter 1987 års fältsäsong, med bl.a. huvuddelen av nu aktuellt utredningsområde, finns i en särskild publikation som redovisar att ca 600 kända fornminneslokaler enligt förstagångsinventeringen utökades till ca 1000 fornminneslokaler inom 1987 års inventeringsområde (Flink 1990). Även för 1988 års inventeringsområde finns publicerade resultat som berör Sundsvalls kommun (Jönsson 1991). Alla registrerade fornminneslokaler finns också redovisade i FMIS.

Flertalet av de fornminnesplatser som redovisas på figur 3 och figur 4 registrerades vid de utförda fornminnesinventeringarna. I utredningsområdet registrerades två gravhögar vid Böle (RAÄ Sundsvall 6:1-2) samt strax utanför utredningsområdet ytterligare gravhögar vid Böle (RAÄ Sundsvall 4:1 och RAÄ Sundsvall 5:1), två gravhögar vid norra sidan av Sidsjön (RAÄ Sundsvall 3:1-2 och 23:1) och ytterligare två gravhögar vid Nacksta (RAÄ Selånger 62:1 och

63:1). Övriga fornminnesplatser i utredningsområdets nära omgivningar är en fyndplats för ämnesjärn (RAÄ Sundsvall 77:1), en uppgift om en stensättningsliknande bildning på en liten bergsklack (RAÄ Sundsvall 149:1), en fornlämningsliknande lämning (eller naturbildning) vid ett tidigare stenbrott (RAÄ Sundsvall 29:1), en uppgift om borttagna gravhögar (RAÄ Sundsvall 17:1), en fyndplats för en skafthålsyxa av grönsten (RAÄ Sundsvall 52:1), en fyndplats för en tjocknackig flintyxa (RAÄ Sundsvall 64:1) och en fågelfångstanläggning (RAÄ Selånger 176:1).

Skog & Historia

Skogsstyrelsens nationella kulturmiljöprojekt ”Skog & Historia” bedrevs under en 10-årsperiod i slutet av 1990-talet till ca 2007 i valda delar av landets skogsmarker (Skogsstyrelsen). Projektet syftade till att registrera fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i produktiv skogsmark, att informera om regler och lämplig hänsyn till kulturlämningar i samband med skogsbruk samt att öka medvetenheten om lämningarna hos ortsbor, markägare och andra aktörer inom skogsnäringen och kommunerna. Det är något oklart exakt vilka arealer som faktiskt har inventerats och vilka som valts bort vid inventeringsarbetet, men projektet saknar redovisade objekt i utredningsområdet och dess närmaste omgivningar.

Arkeologiska undersökningar

Arkeologiska undersökningar/utgrävningar från 1800-, 1900- och 2000-talet har berört några av de registrerade gravarna i utredningsområdets omgivningar. Äldre undersökningars resultat har tagits med vid inventeringarna 1987 och 1988, och undersökningar därefter har i regel inrapporterats till FMIS. Undersökningarna av gravhögar har gett dateringar till järnålder genom karaktäristiskt fornsaksinnehåll (Selling 1977, Persson 2014).

I utredningsområdet, vid Böle, har undersökningar utförts åren 2008 och 2010 (Lindeberg 2008 och 2010). Dessa inleddes med en särskild arkeologisk utredning, som registrerade två stenåldersboplatser (RAÄ Sundsvall 100 och 101), en fyndplats (RAÄ Sundsvall 104), ett röjningsröse (RAÄ Sundsvall 103) och en gårdstomt med två husgrunder (RAÄ Sundsvall 102) – se figur 7. Utredningen genomfördes inom en 1,8 hektar stor yta i vilken schaktgrävning i åker- och tomtmark var huvudsaklig undersökningsmetod. Fynd som kan bedömas vara ca 7 000 år gamla inom stenåldersboplatserna och bl.a. rödgods från historisk tid vid husgrunderna framkom. Förutom lämningarna som införts i FMIS (RAÄ Sundsvall 100-104) omnämns även ett odlingsröse, järnslag och andra eventuella lämningar som spisiröse, grundstenar, stenpackning, terrasskant och hak i utredningsresultatet. Vid den följande förundersökningen år 2010, inom RAÄ Sundsvall 100 och 102, framkom att en husgrund inom den registrerade gårdstomten var lämningar efter en smedja och att stenåldersfynden bedömdes som fragmentariska och obetydliga eller möjligen belägna i utkanten av en boplatz utanför förundersökningsområdet. Dessutom fanns sentida spår bland stenåldersfynden som kan ha uttraderat eventuella forntida anläggningar. Av dessa skäl gjordes bedömningen av Länsstyrelsen Västernorrland att ytterligare kunskapspotential var låg och att lämningar inom dessa lokaler (RAÄ Sundsvall 100 och 102) kunde tas bort utan villkor om slutundersökning.

Figur 7. Utdrag ur FMIS 2015 med registrerade lokaler vid Böle. Kompletterad med RAÄ-nummer av Lena Berg Nilsson 2016. Dessa platser redovisas mer översiktligt på figur 3 och figur 4. Lokalerna RAÄ Sundsvall 100-104 registrerades vid en arkeologisk utredning år 2008. RAÄ Sundsvall 6:1-2 registrerades vid 1987 års fornminnesinventering. De två objekten Sundsvall 6:1 och 6:2 har redovisats lite för långt från varandra på kartan. Avståndet mellan är endast 0,5 m enligt fornminnesinventeringen 1987 och granskning vid denna utredning 2015.

Analys av den antikvariska bakgrunden

Genomgången av den antikvariska bakgrunden visar att utredningsområdet har studerats och kontrollerats i fält översiktligt vid några få tillfällen i syfte att registrera fornminnen. Vid fornminnesinventeringen på 1960-talet prioriterades förhistoriska gravar med resultat att hundratals sådana registrerades i Medelpad. Även fångstgropar och flera andra typer av fornminnen eftersöktes. Fyndplatser och platser där man tidigare undersökt och tagit bort gravar besöktes och antecknades. Utom vid dalgångar kan man anta att inventeringen stickprovsmässigt sökte efter gravrösen på bergskrön och bergsavsatser, bl.a. i utredningsområdet. Man sökte även efter fångstgropar m.m. inne i skogsmarker inom utvalda stråk, där indikationer fanns i form av upplysningar hos sagespersoner, naturnamn eller terrängformer.

Vid fornminnesinventeringen på 1980-talet var inriktningen att komplettera med tidigare oregistrerade gravar, fångstgropar m.m. och framför allt att utöka registreringen till boplatser, bebyggelselämningar, fågelfångstanläggningar etc. Man kan anta att ytterligare stickprovsmässig inventering då utfördes i utredningsområdet, troligen med fokus på utvalda bergshöjder och delar av dalgångarna. Sammantaget har de två inventeringsomgångarna lagt en grund för samhällsplanering i stort (riksintressen, översiktsplanering m.m.), bevarandeåtgärder (fornvård, informationsskyltar m.m.), forskning och hembygdskunskap. Dock var inte ambitionen att redovisa alla förekommande fornminnen. Medvetenhet fanns att fördjupande kompletteringar behövdes i samband med exploateringsplanering (genom särskilda utredningar), skogsbruk, hembygdshistorik och inom arkeologiska forskningsprojekt.

Det faktum att projektet Skog & Historia saknar registreringar inom utredningsområdet gör att man kan anta att ingen systematisk genomgång har utförts under 2000-talet i området. Det innebär att fornminnen som det projektet fokuserade på i skogsmark och som inte ingick i Riksantikvarieämbetets fornminnesinventeringar kan finnas oregistrerade (t.ex. kolbottnar).

De mer riktade insatserna i form av utförda särskilda arkeologiska utredningar och de platsbesök som gjordes inom ramen för strukturstudien visar att betydande kompletteringar kan göras. Fornlämningskategorier som generellt saknas i FMIS är bl.a. förhistoriska boplatser, både från stenålder och från de yngre perioder då de många gravarna byggdes. Skälen är huvudsakligen två, att sentida bebyggelse har överlagrat eller utplånat boplatsspåren på dessa platser, och att de i regel är svåra att se om man inte gräver i marken och letar efter fornfynd som avslag och redskap.

Genomgången av den antikvariska bakgrunden leder fram till att denna arkeologiska utredning i första hand kan förväntas registrera sådana fornminnen som inte prioriterades vid inventeringarna 1960-1988. Förhistoriska boplatser blir mer eftersökta vid fördjupade framtida utredningsetapper då bl.a. grävda arkeologiska sökschakt blir aktuella, men intressant nu blir att söka efter boplatsgropar och boplatsvallar, dvs. byggda anläggningar från förhistorisk tid som under senare år har visat sig förekomma utmed den forntida norrlandskusten. Möjligen kan objekt av de traditionella fornlämningskategorierna finnas, men knappast i större omfattning.

Den arkeologiska utredningen

Resultat av byråinventeringen/fältförberedelserna

Arkeologiska rapporter, fyndmaterial och resultat av Skog & Historia

Som ovan omnämnts ledde genomgångar av tidigare genomförda fornminnesinventeringar och arkeologiska undersökningar till att tre forn lämningar var registrerade i utredningsområdet före fältinventeringen; två gravhögar av järnålderskaraktär (RAÄ Sundsvall 6:1 och 6:2) och en stenåldersboplatz (RAÄ Sundsvall 101).

Därtill har ytterligare fyra fornminnesplatser registrerats i utredningsområdet; en fyndplats för stenåldersmaterial och material från historisk tid (RAÄ Sundsvall 100), en fyndplats från historisk tid med möjliga inslag av diffus karaktär även från förhistorisk tid (RAÄ Sundsvall 104), en plats med bebyggelselämningar och fyndmaterial från främst sen historisk tid (RAÄ Sundsvall 102) och ett röjningsröse med oklar datering (RAÄ Sundsvall 103).

Stenåldersboplatsen är ca 7 000 år gammal, gravarna kan antas vara ca 1000-2000 år gamla och bebyggelse lämningarna med fyndmaterial från historisk tid hör främst till tiden efter 1600, med möjligen något äldre inslag. Dessa fornminnen ligger tämligen nära varandra och visar att platsen där nästan "alltid" varit av intresse för bosättningar, först vid en havsvik när havet nådde upp till denna nivå ca 100 m över nuvarande havsnivå, och sedan när markerna efter uppgrundningen blev av intresse för jordbruksbosättning vid finsediment och vattendrag i dalgången med Sidsjön. Utom vid de angivna tidsspännen kan man anta att den av landhöjningen efter hand uppgrundade dalgången med Sidsjön var av intresse för jakt och fiske innanför nya stenåldersbosättningar vid de kuster som nybildades kontinuerligt. När jordbruksbaserade järnåldersbosättningar sedermera blev aktuella fanns marker i denna miljö med varierade jordarter för åkrar, ängar och betesmarker. I historisk tid förstärktes intresset för denna miljö med utökat gårdsbruk vid Böle by.

I övrigt visade genomgången av arkeologiska rapporter att flertalet av utförda undersökningar i utredningsområdets nära omgivningar är införda i FMIS 2015, bl.a. undersökningar vid Böle av RAÄ Sundsvall 4:1 och 5:1 (George 2004 och 2005) och av RAÄ Sundsvall 3:1 (Enqvist 1926). Resultatet av undersökningarna av RAÄ Sundsvall 4:1 och 5:1 är kortfattat att gravarna är ca 1500 år gamla (från romersk järnålder eller folkvandringstid), att ytterligare möjliga gravar inte gick att verifiera/datera, att en husgrund troligen är från historisk tid, att gott om fyndmaterial fanns från främst tiden efter år 1600 och att förekommande kvartsavslag antingen användes vid gravläggningen på platsen eller härrör från äldre stenålder då en havsvik gick upp till platsen (a.a.).

Den enda arkeologiska rapport som identifierades med upplysningar som inte införts i FMIS 2015 berör en schaktkontroll utmed en ca 800 m lång sträcka vid Sidsjöns västra strandområde och på slutningen ner mot sjön, med åtföljande undersökning av två bebyggelse lämningar (Wiklund 1990). Dessa hade svårtydd karaktär, troligen efter någon form av stenmur eller jordkällare från historisk tid. Lämningar dokumenterades och togs bort för att ge plats för en ny huvudvattenledning ca 35 m ostnordost om gravhögen RAÄ Sundsvall 23:1. Enligt undersökningsrapporten identifierades troligen ytterligare en numera bortodlad gravhög något SV om den undersökta platsen, enligt en karta från år 1827. Undersökningen illustrerar väl att aktuell miljö med järnåldersgravar har närliggande bebyggelse lämningar från historisk tid, möjligen med mycket diffusa och kanske överlagrade eller omrörda/borttagna spår efter järnålderns bosättningar.

Enligt uppgift har därtill en antikvarisk kontroll av Läns museet Västernorrland genomförts vid schaktning år 2003 i nära anslutning till RAÄ Sundsvall 3:1, där en ny parkeringsplats skulle anläggas (George 2004 s 7). Då framkom avfallsgropar, härdar, en stenrad och ett möjligt stenskott stolphål, upplysningar som saknas i FMIS 2015.

Den kontroll som gjordes av eventuellt fyndmaterial vid Statens Historiska museum och Murbergets webbsöktjänst resulterade i att inga föremål har tillvaratagits i utredningsområdet utöver vad som redovisas för ovan nämnda lokaler i FMIS.

Projektet "Skog & Historia" saknar redovisade objekt i utredningsområdet och i dess närmaste omgivningar. Närmast belägna redovisade fornminnen i det projektet finns kring Kovland nordväst om Sundsvall och kring Svartvik och Kvissleby söder om Sundsvall (Skogsstyrelsen).

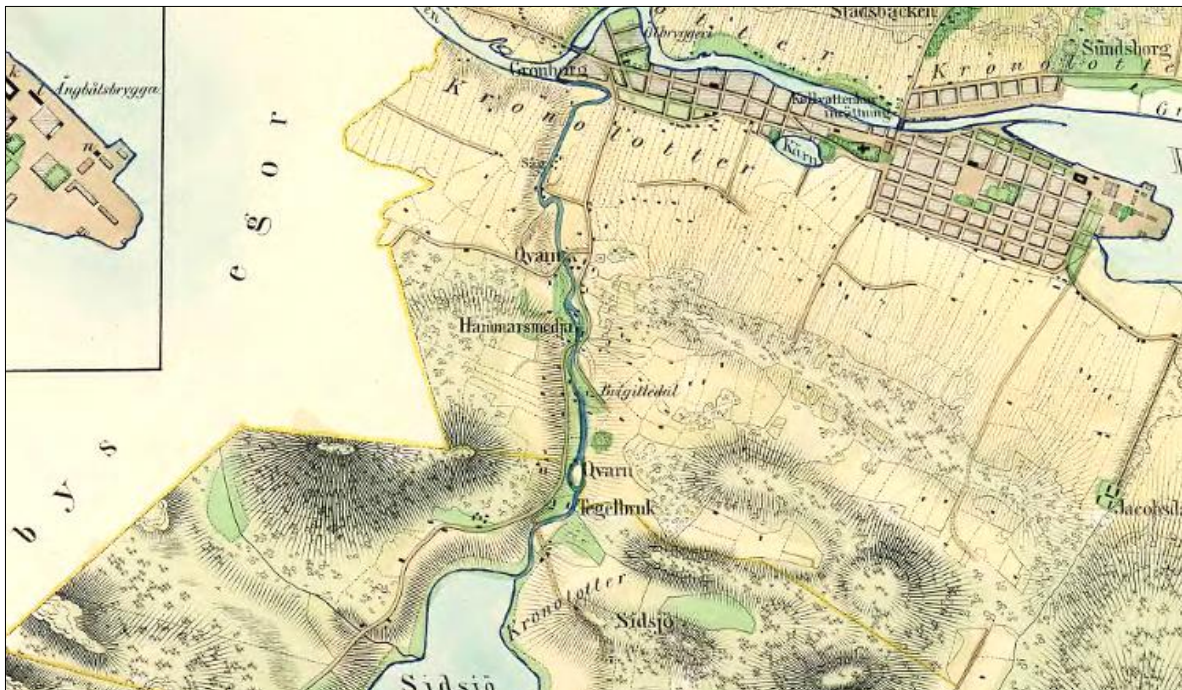
Historiska kartor

Genomgångna historiska kartor ger information om markanvändning och har även några exempel på fornminnesplatser. Genomgången fokuserade på utredningsområdet. Några utblickar utanför utredningsområdet görs för att ge utredningsområdet ett sammanhang.

De ekonomiska kartorna från 1960-talet som berör utredningsområdet redovisar några få bebyggelseplatser som saknas på yngre kartor, främst tidigare bebyggelse kring Mårtensrå (figur 8). På en gränsbestämningsskarta från år 1950-51 (Lantmäterimyndighetens arkiv 2281K-A1215) redovisas ytterligare någon ekonomibygnad som hör till denna miljö. På en karta från 1857 saknas denna bebyggelse vid Mårtensrå (figur 9). Kartan från 1857 redovisar f.ö. småindustrier utmed Sidsjöbäcken, vilka finns med i strukturstudien (Sundsvalls kommun 2015), men inte i FMIS 2015.

Figur 8. Del av den ekonomiska kartan 17 H SUNDSVALL 3f SKÖNSMON från 1964. Vid Mårtensrå redovisas två bostadshus och ekonomibygnader som inte finns med på kartor som är aktuella i dag.

Figur 9. Del av karta över Sundsvalls stad 1857. Stadskärnan var begränsad, utanför fanns stora arealer jordbruksmark ("Kronolotter") och utmed Sidsjöbäcken från Sidsjö fanns flera småindustrier. Där sedermera Mårtensrå bebyggdes fanns ängsmark men enligt kartan ingen bebyggelse vid denna tid.
Karta: Lantmäteristyrelsens arkiv; Sundsvalls stad.

De äldre lantmäterikartorna redovisar i första hand gårdar och inägor för byarna intill skogsmarken i utredningsområdet. Nacksta har sådana kartor från 1642, vilka således saknar upplysningar om utredningsområdet. Nacksta har även en karta från 1769 som redovisar hur skogen delas upp mellan markägare (figur 10). Denna karta har senare avritats och getts tilläggsinformation om en fastighetsindelning (figur 11) som endast till del finns kvar på den ekonomiska kartan från 1964. Utöver fastighetsinformationen redovisas även ett gränsmärke på kartan figur 11; ett "Femstena Rå" i gränsknätet väster om Sidsjö och nordväst om namnet Böhle på kartan.

Figur 10. Delning av skog år 1769 i samband med storskifte (Lantmäteristyrelsens arkiv: Selångers socken Nacksta nr 1-2 Delning av skog). Större delen av utredningsområdet ligger inom kartans område, som då hörde till Nacksta i Selångers socken. Vid denna tid delas den tidigare samfällt ägda skogen upp mellan markägare.

Öster om socken- och bygränsen ligger Sidsjö och Böhle skogar inom Sundsvalls stads ägor. Genom Nackstaskogen leder en stig från Nacksta i norr till utmarker i söder.

Figur 11. Kartan figur 10 avritad och använd 1869, "rätt kopierad 1930" (Lantmäterimyndigheternas arkiv: 22-SEL-25 Storskifte 1770). Ett objekt på kartan av intresse för en arkeologisk utredning är ett femstenarör på en plats som varit sockengräns. Av intresse är även stigen söderut från Nacksta, som kan antas ha varit fäbodstig till fäboddar vid Sörnacksta.

Äldre kartor över Böle har studerats i samband med arkeologiska utredningar och undersökningar med avseende på var gårdar tidigare har legat (George 2004 och 2005, Lindeberg 2008 och 2010). De kartor som då har jämförts och rektifierats med den ekonomiska kartan från 1964 är en geometrisk avmätning från 1698 (figur 12) och en annan karta över åkrar och ängar från 1797-98 (figur 13). Böle består i källorna av två bebyggelseplatser, varav två gårdar bildar byn Böle intill fornminnesplatserna RAÅ Sundsvall 4:1 och RAÅ Sundsvall 5:1 utanför det nu aktuella utredningsområdet. En gård, "Lilla Böle", ligger i utredningsområdet.

Lilla Böle har studerats tämligen ingående i historiska kartor och skriftliga källor i samband med den arkeologiska förundersökning som berört området (Lindeberg 2010 s 7ff). Av 1698 års karta framgår att Lilla Böle då hade bebyggelse som var fäbod under Nacksta, att Lilla Böle då hade gamla (övergivna) åkrar som 1698 användes som ängsmark, att skogen innanför Lilla Böle ägdes samfällt med Böle by och att inga ytterligare bebyggelseplatser redovisas inne i skogsmarken. Av 1797-98 års karta framgår att ingen bebyggelse redovisas vid Lilla Böle, att platsen var ängsmark där fäboden fanns 1698 och att åkrar hade tagits upp i ängsmarken enligt 1698 års karta. Det förefaller oklart var ägaren som brukade marken bodde, men troligen var det i Böle by.

Ytterligare en äldre lantmäterikarta, från laga skifte i Böle år 1837, som uppenbarligen inte fanns tillgänglig i samband med tidigare arkeologiska arbeten vid Lilla Böle (Lindeberg 2008 och 2010), ger information om byn (figur 14).

Figur 12. Utdrag ur 1698 års karta över Böle. Lilla Böle har ängsmark (grönt) men saknar åkrar (gråa fält). Bebyggelsen utgörs av en fäbod under Nacksta (se röda pilen). Efter Lindeberg 2008 s 9.

Figur 13. Utdrag ur 1797 års karta över Böle åker och äng (Lantmäteristyrelsens arkiv: Storskifte Sundsvalls stad). Vid en jämförelse med 1698 års karta ser man två större förändringar; vid Lilla Böle har åkrar tillkommit (ljusgula fält), men bebyggelse saknas. Vid en jämförelse med text tillhörig 1698 års karta är det rimligt att anta att åkrarna återupptagits och således helt eller delvis även fanns innan de var ängsmark 1698.

Platsen för fäbodstället Lilla Böle enligt 1698 års karta är bebyggd som en gård på 1837 års karta, som har åkrar och ängar ungefär som enligt 1797 års karta. Byggnader som har undersökts arkeologiskt (Lindeberg 2010), bl.a. smedjan, redovisas på kartan.

Av särskilt intresse för denna utredning är några förhållanden enligt 1837 års karta; platsen för Lilla Böle kan preciseras (byggnaderna på 1837 års karta kan antas vara uppförda på den plats som också valdes för tidigare bebyggelse), inga bebyggelseplatser redovisas i utredningsområdet utöver ännu befintlig bebyggelse, numera övergivna kvarnstillen och en sågplats finns i byns bäck ner mot Sidsjön, men utanför utredningsområdet, samt att namnet Wargbacken redovisas i utredningsområdet omedelbart väster om platsen för RAÄ Sundsvall 77:1. Kvarn- och sågplatserna finns inte med i FMIS 2015 och inte heller i strukturstudien (Sundsvalls kommun 2015).

Ytterligare några äldre kartor har studerats översiktligt för denna utredning, bl.a. en karta över Böle skog från 1797 och en storskifteskarta över Sidsjö by från 1826. Dessa redovisar inga objekt av särskilt intresse för denna utredning utöver redan kända förhållanden.

Figur 14. Utdrag ur laga skifteskarta över Böle från 1837 (Lantmäterimyndighetens arkiv 2281K-A684). Platsen för fäbodbebyggelse enligt 1698 års karta är nu bebyggd som en gård omedelbart öster om landsvägen. Intill gårdsbebyggelsen, omedelbart väster om vägen, redovisas en byggnad, den som vid en arkeologisk undersökning visade sig vara en smedja (RAÄ Sundsvall 102; jfr Lindeberg 2010).

Hembygdskräcker och övrig litteratur i urval

För denna utredning har arkivhandlingar, lokal litteratur m.m. eftersökts vid Sundsvalls museum, vid Medelpads fornminnesförening på Norra Stadsberget och på nätet. Dessutom har sagespersoner kontaktats om hembygdsskrifter m.m. Resultatet är sammanfattningsvis att endast fåtaliga uppgifter har hittats som berättar om historisk markanvändning och speciella fornminnesobjekt i utredningsområdet utöver vad äldre lantmäterikartor visar.

Två hembygdsskrifter om Böle omtalar stembrytning och samiska visten, dock utan att precisera var (Fridholm m.fl. 2005, Söderström m.fl.). En gårdssmedja uppges ha funnits, riven år 1925 (Söderström m.fl. s 7). Intressant är att man även skriver att ”inga fasta kolplatser eller kolugnar har funnits i byn. Och ingen tjärbränning har förekommit” (a.a.).

Stembrytning har förekommit i Böleskogarna och gett upphov till både stembuggeri och stembkross i byn under 1900-talet (Fridholm m.fl. s 54, s 155f, Söderström m.fl. s 15f). Stembbuggeriet i Böle innehades fram till 1960-talet av Leonard Bengtsson, som kombinerade arbete där med eget småbruk, arbete på byggen i staden samt politisk verksamhet. Inga uppgifter om anställda ges, varför verksamheten i Böleskogarna kan ha varit av mindre omfattning. Stembbuggeriet övertogs från fadern, vars stembbuggaromfattning och eventuella föregångare inte framgår av hembygdsskrifterna.

Upplysningar i hembygdsskrifterna om samisk verksamhet är samma som även redovisas i arkivhandlingar vid Medelpads fornminnesförenings museums arkiv på Norra Stadsberget. Dessa härrör från en B-uppsats i etnologi vid Umeå universitet (Strömberg 1984). Samer ska ha kommit till Böle i mitten av december och vände tillbaka i mars-april till Jämtland. De bodde i kåtor fram till 1920-talet och var därefter fram till mitten av 1930-talet inneboende hos bönder. Renarna följde Ljungans dalgång och betade vid Kolstabodarna, i Sörnacksta eller runt Södra Stadsberget. Betesplatserna varierade inom områdena, mest runt Södra Stadsberget, men vinterkvarteren var oftast i samma bondgårdar, förutom i Böle även i andra byar som t.ex. Vintertjärn nära Medskogsbron och Sörnacksta (a.a. s 18f). En plats för samiska kåtor omnämns, vid ”Kaféhuset... längst upp vid Sidsjöbodarna” (Fridholm m.fl. s 87).

Det finns många upplysningar om verksamheter vid Sidsjöbäcken (jfr figur 5), bl.a. att klockgjutaremästaren Nils Petter Linderberg där fick tillstånd år 1845 att anlägga ett järnmanufakturverk med damm, vattenränna, manufakturhammare, spikhammare och kolhus, vilket ska ha byggts men lades ner redan år 1865 (Assarsson 1946). Intressant är att denna uppgift skulle kunna tyda på att kolning kan ha förekommit i utredningsområdet för manufakturverksamheten. Det finns även uppgifter om tidigare manufakturverk i Sidsjö vid tiden 1746-1770, inriktat på skeppssmide, och i Sund vid tiden efter 1868, inriktat på stångjärn och manufaktur (Sundsvallsminnen), vilka också har behövt kol. Anknypningen till stadens skeppsvarv hade f.ö. även Linderbergs manufakturverk, som tillverkade bult och mässing enligt eget patent (Söderholm 2010).

Ytterligare litteratur med intressanta upplysningar om utredningsområdets omgivning men som saknar direkta upplysningar om utredningsområdet har studerats för denna utredning, bl.a. böcker om Sundsvalls stads historia (Tedebrand 1996-97).

Sagespersoner

Vid utredningen har ett 20-tal ortsbor tillfrågats om fornminnen och hembygdsskrifter, däribland Alva Söderström och Bent Fridholm, som omnämns som medförfattare i hembygdsskrifter under rubrik *Referenser* nedan.

Resultat av fältarbetet

Vid utredningen har 80 lokaler identifierats, varav sex tidigare var redovisade i FMIS. Resterande 74 lokaler består av tio lokaler som inte anmäls till FMIS samt 64 lokaler med sådana lämningar som bedöms bör redovisas i FMIS. De 80 lokalerna redovisas på figur 15 samt med beskrivningar och fotodokumentation i bilaga 1. De redovisas även kort i tabell 1 med avseende på Id-nummer, lämningstyp och antikvarisk bedömning. Lämningstyp och antikvarisk bedömning följer RAÄ:s aktuella rekommendationer (Riksantikvarieämbetet 2014).

Den antikvariska bedömningen som anges i bilaga 1 och tabell 1 redovisar vilka objekt som i denna utredning bedöms som *fornlämningar* och vilka som bedömts som *övriga kulturhistoriska lämningar*. I kolumnen antikvarisk bedömning anges även vilka objekt som är *borttagna* (med eller utan föregående undersökning) och vilka objekt som bör kontrolleras i en *utredningsetapp 2*.

De allra flesta lokalerna bedöms som övriga kulturhistoriska lämningar, endast tre bedöms som fornlämningar. Det kan dock inte uteslutas att vissa övriga kulturhistoriska lämningar kan komma att ombedömas i samband med eventuella fortsatta arkeologiska arbeten i utredningsområdet (se nedan under rubrik *Behov av ytterligare antikvariska åtgärder*).

Även redovisningen av lokaler följer RAÄ:s rekommendationer, vilket innebär att närliggande objekt tillhörande samma typ av verksamhet, i regel högst 20 m från varandra men i vissa undantagsfall upp till ca 50 m från varandra, redovisas som en och samma lokal, och att objekt som i regel ligger längre från varandra bildar egna lokaler. Lokalerna kan alltså bestå av antingen ett objekt eller flera objekt. I bilaga 1 framgår hur många fornminnesobjekt varje lokal har. Totalt registrerades vid utredningen ca 150 objekt på de 80 lokalerna. Inom lokaler med flera objekt har flertalet objekt koordinatsatts för att vid behov göra det möjligt att enklare identifiera objekten i fält. Varje koordinatsatt objekt redovisas med wp-nummer (wp=waypoint enligt hand-GPS) i bilaga 2.

Enstaka objekt ligger omedelbart utanför utredningsområdet men har tagits med för att de närmast tangerar området och på så sätt skulle kunna inverka på aktuell planering.

Förutom de 80 lokalerna redovisas även fältiakttagelser om var fäbodstigar enligt äldre lantmäterikartor har funnits (blåa linjer på figur 15). Denna redovisning saknar koordinater och anmäls inte till FMIS. Här föreslås ett kompletterande fältarbete för koordinatsättning och närmare beskrivning av stigarna (se vidare under rubrik *Behov av ytterligare antikvariska åtgärder*).

De tidigare antecknade lokalerna i FMIS

De tidigare registrerade sex lokalerna har redovisats ovan i den antikvariska bakgrunden och som resultat av byråinventeringen/fältpreparaterna. Den tilläggsinformation som kommit fram vid fältarbetet finns i bilaga 1. Viktigast tilläggsinformation förefaller vara att:

- RAÄ Sundsvall 102 bör ändras i FMIS från "By/gårdstomt" till "Husgrund, historisk tid" eftersom den gårdstomt som avses (Lilla Böle) i huvudsak troligen inte ligger på den angivna platsen. Den angivna platsen har haft en smedja, sentida husgrunder och ett odlingsröse som nu är borttagna objekt. Den mer sannolika platsen för Lilla Böles gårdstomt har i denna utredning fått Id-nummer LK2015:511.
- RAÄ Sundsvall 103, ett odlingsröse, visade sig vid utredningen 2015 vara borttaget.

De nyfunna lokalerna år 2015

De 74 nyfunna lokalerna vid utredningen består av 36 lokaler med ca 80 stenbrott, 5 lokaler med ca tio husgrunder, 5 lokaler med fossil åkermark, 3 lokaler med fyra bläckningar, 3 lokaler med gränsmärken (?), 1 gårdstomt, 1 kolbotten, 1 tjärdal, 1 eldstad, 1 dammvall, 1 stensättning (?), 1 färdväg, 9 utredningsområden och 6 lokaler med övriga lämningar.

De ca 80 stenbrotten redovisas i bilaga 1 och tabell 1 som antingen ”brott/täkt” eller inom lokaler benämnda ”småindustriområde” i enlighet med anvisningar i FMIS. Enligt anvisningarna ska lokaler med *ett* stenbrott redovisas som ”Brott/täkt” och om *två* eller fler stenbrott finns på samma lokal ska benämningen ”Småindustriområde” användas.

Stenbrotten är av lite olika storlekar men har huvudsakligen småskalig, hantverksmässig karaktär. De är i regel 2-10 m i diameter och 1-2 m djupa, men det förekommer även några som är 20-30 m i diameter och intill 3 m djupa samt ett som är 60x30 m stort och intill 6 m djupt. I regel finns även kvarlämnade bearbetade stenar och block, enstaka eller i stensamlingar, samt i några fall särskilt uppbyggda anläggningar av stenar som har haft med stenbrytningen att göra, såsom utrymmen för förvaring av redskap och annat. Vid flera stenbrott ser man speciella arbetsytor intill de oftast lodräta brottytorna på intilliggande berg. Vid utredningen har borrhål eller kilmärken eftersökts som ”bevis” för brytningen. Dessa omnämns i beskrivningarna i bilaga 1 som oftast ca 3 cm i diameter. Anledningen till att borrhålsdiametrar anges är att dessa ger en indikation på borrhålets ålder. Borrhål upp till ca 3 cm hör vanligen till andra delen av 1800-talet eller 1900-talet, medan äldre borrhål vid arkeologisk dokumentation erfarenhetsmässigt har visat sig generellt ha något större diametrar (Klang 2005).

Vid utredningen har endast sådana stenbrott registrerats som har bormärken. Därtill finns ett stort antal platser med kantiga/spruckna block och stenar, varifrån material kan ha tagits eller bearbetats utan att tydliga spår efter det kunde iakttas vid utredningen. Dokumentationen av stenbrotten har vid denna utredning gjorts mycket översiktlig.

Samtliga lokaler med brott/täkt som antas ha att göra med den för området så karaktäristiska stenbrytningen kommer att anmälas till FMIS. En lokal (LK2015:485) antas vara resultat av sand- eller grustäkt, och den kommer i enlighet med rådande rutiner inte att anmälas till FMIS.

De fem nyfunna lokalerna med husgrunder består av två sentida torp eller liknande (”lägenhetsbebyggelse”), varav det ena med namnet Mårtensrå (LK2015:489) och det andra (LK2015:333) utan känt namn på studerade kartor. Kring dessa förekommer även övergivna odlingsmarker. De tre övriga husgrundslokalerna består av sentida lämningar efter ett stenhuggeri (LK2015:343), lämningar efter en handelsträdgård (LK2015:488) och lämningar efter en husgrund med oklar funktion (ON2015:71). Dessa har helt eller delvis 1900-talskaraktär.

De fem nyfunna lokalerna med fossil åkermark ligger antingen vid ovan nämnda torpställen eller i anslutning till ännu öppen mark som är eller varit åkermark. Gemensamt för dem är att de förefaller ha brukats, övergivits och beskogats in i 1900-talet. Den fossila karaktären innebär att dessa åkrar är småskaliga, terränganpassade och avgränsade med terrasskanter, diken, fåror, hak och/eller stenmurar, formelement som i regel inte uppstår eller består vid mer modernt och mekaniserat åkerbruk. Det är i några fall oklart när dessa åkrar anlades för

första gången, men deras terränglägen tyder i första hand på att 1800-talet kan ha varit en viktig brukningstid och möjligen upptagandetid.

De tre nyfunna lokalerna med fyra bläckningar har något oklar funktion men kan ha varit stig- eller gränsmarkeringar under främst 1900-talet.

De tre nyfunna lokalerna med gränsmärken är inte helt klarlagda. En lokal (LK2015:318) består av en i sen tid grävd grop på den plats som redovisas som femstenarör på en karta från 1769 och kopierad 1930 (figur 11). Här har alltså gränsmärket tagits bort. En intressant fråga man kan fundera vidare på är om stenarna ansågs åtråvärda för den stenhuggarverksamhet som var vanlig i närheten, eller om borttagandet har att göra med att gränsmärket hade tjänat ut sin funktion i samband med inkorporering av mark till Sundsvalls stad och att man därför i vederbörlig ordning beslutat att ta bort det?

De andra två registrerade möjliga gränsmärkena består av mindre stensamlingar på hällmark, där annan funktion inte helt kan uteslutas. I denna utredning har det inte kontrollerats om dessa stensamlingar finns i befintliga eller tidigare fastighetsgränser. Man kan anta att det finns platser i utredningsområdet med mindre framträdande gränsmarkeringar som inte har registrerats vid utredningen (jfr figur 11). Att kontrollera samtliga möjliga platser för gränsmarkeringar ligger utanför utredningens inriktning.

Den registrerade gårdstomten, Lilla Böle, är lägesangiven med hjälp av historiska kartor (LK2015:511). Inga speciella iakttagelser gjordes vid utredningen på den befintliga tomtmarken. Platsen är bebyggd och inte övergiven som gårdsplats, men den historiska bakgrunden är intressant med minst två tidigare möjliga övergivandeskedan, åtföljda av återbebyggelse på samma plats. Närbelägna gravhögar kan antyda att en järnåldersgård kan ha funnits här, och historiska kartor indikerar att en medeltida gård fanns på platsen. Oklart är om kontinuitet kan ha funnits mellan dessa bebyggelseskeden. Klart är att platsen var fäbod under Nacksta vid slutet av 1600-talet, att fäboden var övergiven på 1700-talet och att en gård sedermera fanns här under 1800-talet. Bebyggelseutvecklingen är inte lätt att utreda mer i detalj, men ur arkeologisk synvinkel kan det finnas viktig information dold i marken, antingen som bevarade lämningar eller som fragment i samband med att nyuppförda byggnader och schaktningar vid olika tidpunkter genom historien förstört tidigare lämningar.

Den registrerade kolbotten är den enda påträffade inom utredningsområdet, som därför knappast tillhör en kolfångstskog för närbelägna järnmanufakturver. Dateringen är oklar, men om det finns ett samband med klockgjutaremästaren Linderbergs järnmanufakturverk med kolhus vid Sidsjöån härrör den från mitten av 1800-talet. Den kan dock alternativt vara antingen äldre eller yngre och ha med annan verksamhet att göra.

Den registrerade tjärdalen är välbevarad och kan förmodas ha samband med den bebyggelseutveckling med små gårdsbruk som att döma av historiska kartor kom ganska sent till Sörnacksta, efter att fäbodarna där hade spelat ut sin roll där, möjligen under 1800-talet.

Den registrerade eldstaden är ovanligt högt uppbyggd på hällmark uppe på ett berg. Den saknar sådan karaktär som kännetecknar härdar inne i samiska kåtor och har troligen anlagts som utomhuseldstad i samband med jakt. Uppbyggnaden i kallmur tyder på att den inte kan vara särskilt gammal, troligen har den använts under 1900-talet.

Den registrerade dammvallen verkar ha samband med sentida aktiviteter vid Mårtensrå under 1900-talet. Troligen finns handlingar om när den byggdes och/eller sagespersoner som känner till dess tillkomst, men den frågan har inte prioriterats vid denna arkeologiska utredning.

Den registrerade stensättningen är svårbedömd antikvariskt och arkeologiskt, men vid en sammanvägning av bedömningsgrunder bedöms den som fornlämning. Dimensioner, den jämna välvningen, den jämna runda formen och det till synes utvalda och likartade stenmaterialet i fyllningen är karaktäristiska egenskaper för en forntida grav, men det som talar mot en sådan funktion är terrängläget i stort, nivån ca 100 m över havet, att lämningen förefaller vara en solitär utan relevanta referensobjekt och att kringliggande aktivitetstyper åtminstone delvis härrör från sen tid. Förutom ett stenbrott i närheten finns intilliggande jordhögar och jämna markytor med oklar historik, vilka bör studeras närmare i en utredningsetapp 2. Möjligen kan större klarhet om stensättningen erhållas i samband med fortsatt arkeologisk utredning av intilliggande markytor.

Den registrerade färdvägen har speciell uppbyggnad av påförda naturstenar inom ett område med flera stigar i stenig moränmark och inslag av mer sank mark. Förstärkningen av vägen kan ha skett i samband med skogsbruk i sen tid.

De registrerade sex lokalerna med övriga lämningar består av fyra stensamlingar (LK2015:339, 340, 341 och 497) ett utrymme i en mindre grottbildning (LK2015:462) och ett område med stenvallar uppe på berghällar (LK2015:499). De fyra stensamlingarna består av skarpkantiga olikstora stenar. Liknande stensamlingar finns inom vissa ”småindustri-områden” varför även dessa ensamliggande stensamlingar i första hand bör sättas i samband med samma stenhantling. Utrymmet i grottbildningen kan också ha samband med närliggande stenbrytning, även om andra funktioner från ungefär samma tidsperiod inte helt kan uteslutas.

Området med stenvallar (LK2015:499) är antikvariskt svårbedömt. Stenvallarna har närmast värnkaraktär och skulle kunna ha byggts i samband med jakt, fångst eller militär övningsverksamhet. Dock verkar inte terränget idealiskt för dessa aktiviteter, och om militärövningar förekommit borde fler karaktäristiska militära värn finnas i omgivningarna. Kända fågelfångstanläggningar har annan karaktär (Bondesson 1994), men möjligen finns varianter som inte är väl kända. Vallarnas uppbyggnad har i första hand sentida karaktär (1900- eller 1800-tal), varför de i första hand bedöms som ”övriga kulturhistoriska lämningar”, men möjligen kan en omdömd här komma att göras till ”bevakningsobjekt” som bör studeras mer ingående i en arkeologisk utredningsetapp 2.

Utredningsområdena

De nio registrerade utredningsområdena är områden som vid fältarbetet bedömdes som de mest intressanta att närmare undersöka för att söka efter stenåldersboplatser eller andra förhistoriska aktivitetsplatser. I huvudsak grupperar de sig inom två större områden, dels kring Böle och dalgången in mot Sörnacksta (LK2015:382, 386, 387, 393, 394) och dels kring dalgången med Mårtensrå (LK2015:430,482, 510 och ON2015:74). Gemensamt för dessa områden är att de har sandig mark, i några fall med betydande inslag av finare sediment som silt, och att de dessutom har ett bra terrängläge för forntida kustbundna boplatser. En annan gemensam nämnare är att inga direkta indikationer i form av gjorda fynd har iakttagits vid fältarbetet 2015 eller veterligen vid tidigare verksamheter inom t.ex. jord- och skogsbruk i dessa områden. Det senare gör att möjligheterna att hitta platser där man mer eller mindre tillfälligt uppehållit sig under stenåldern inte är alltför goda, men heller inte försumbara. Detta

styrks även av tidigare erfarenheter av sökschakt där stenåldersfynden är mindre tydligt framträdande (Lindeborg 2008 och 2010). Den bedömning som nu kan göras är att flertalet markytor inom utredningsområdena kommer att visa sig fyndtomma vid närmare undersökningar, men att det i något eller några fall kan finnas boplatsmaterial inom mindre ytor som använts relativt intensivt, och/eller inom något större ytor med mer gles förekomst av fyndmaterial. Inga av de föreslagna utredningsområdena anmäls till FMIS förrän ytterligare utredning ger anledning till sådan redovisning.

Viktigt att framhålla är att de angivna utredningsområdena inte har entydig avgränsning. Beroende på undersökningsmetod i en utredningsetapp 2 kan man antingen överväga att något vidga dessa områden eller, särskilt inom de areellt största utredningsområdena, alternativt överväga att avgränsa dem till mindre delområden (se vidare under rubrik nedan *Behov av ytterligare antikvariska åtgärder*).

Det är också viktigt att framhålla att tillfälliga uppehållsplatser under förhistorisk tid också kan finnas i topografiska och jordartmässiga lägen där man arkeologiskt/erfarenhetsmässigt inte förväntar sig att de kan finnas. Övriga överraskningar kan aldrig uteslutas, men det är omöjligt att peka ut var sådana platser kan visa sig. Huvudorsaken till att förhistoriska topografiska och jordartmässigt gynnsamma boplatslägen i huvudsak inte förekommer är att skyddade lägen i stort sett saknas vid forntida stränder, som i allt väsentligt utgörs av bergig, ofta relativt brant mark eller hårt svallad morän.

Figur 15a. Lokaler antecknade i norra delen av utredningsområdet. Med blått redovisas ungefärlig utsträckning för fäbodstigar från Nacksta inom utredningsområdet. Kartunderlag från Länsstyrelsen Västernorrland. Kartbearbetning: Lena Berg Nilsson 2015.

Tabell 1. Registrerade lokaler vid utredningen. För beskrivningar hänvisas till Bilaga 1.

RAÄ-nr/ld-nr	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning
Sundsvall 6:1 och 6:2	Hög	Fornlämning
Sundsvall 100	Boplats	Undersökt och borttagen
Sundsvall 101	Boplats	Fornlämning
Sundsvall 102	Husgrund, historisk tid	Undersökt och borttagen
Sundsvall 103	Röjningsröse	Borttaget
Sundsvall 104	Fyndplats	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:311	Fossil åkermark	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:315	Dammvall	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:317	Naturföremål/-bildning med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:318	Gränsmärke?	Borttaget
LK2015:319	Kolningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:320	Fossil åkermark	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:333	Lägenhetsbebyggelse	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:339	Övrig	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:340	Övrig	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:341	Övrig	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:342	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:343	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:344	Småindustriområde	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:347	Småindustriområde	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:356	Småindustriområde	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:357	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:364	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:365	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:366	Gränsmärke?	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:367	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:368	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:369	Gränsmärke?	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:371	Småindustriområde	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:374	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:375	Småindustriområde	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:380	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:381	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:382	Utredningsområde	Anmäls ej till FMIS
LK2015:386	Utredningsområde	Anmäls ej till FMIS
LK2015:387	Utredningsområde	Anmäls ej till FMIS
LK2015:388	Fossil åkermark	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:393	Utredningsområde	Anmäls ej till FMIS
LK2015:394	Utredningsområde	Anmäls ej till FMIS
LK2015:410	Fossil åkermark	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:430	Utredningsområde	Anmäls ej till FMIS
LK2015:431	Fossil åkermark	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:436	Kemisk industri	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:437	Naturföremål/-bildning med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning

LK2015:438	Småindustriområde	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:454	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:455	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:456	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:462	Övrig	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:467	Småindustriområde	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:470	Småindustriområde	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:474	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:475	Småindustriområde	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:480	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:481	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:482	Utredningsområde	Anmäls ej till FMIS
LK2015:483	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:485	Brott/täkt	Anmäls ej till FMIS
LK2015:486	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:487	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:488	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:489	Lägenhetsbebyggelse	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:495	Småindustriområde	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:497	Övrig	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:498	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:499	Övrig	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:500	Härd	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:502	Småindustriområde	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:507	Småindustriområde	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:509	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
LK2015:510	Utredningsområde	Anmäls ej till FMIS
LK2015:511	Gårdstomt	Övrig kulturhistorisk lämning
ON2015:71	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
ON2015:73	Stensättning	Fornlämning
ON2015:74	Utredningsområde	Anmäls ej till FMIS
ON2015:76	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
ON2015:77	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
ON2015:78	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
ON2015:80	Naturföremål/-bildning med tradition	Övrig kulturhistorisk lämning
ON2015:83	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning

Sammanfattning av utredningsresultatet

Denna arkeologiska utredning, etapp 1, har i efterfrågad grad klarlagt utredningsområdets användning under förhistorisk och historisk tid genom att gå igenom arkivhandlingar och litteratur om Nackstaskogen och Lilla Böle samt genom att identifiera och registrera fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i området. Utredningen har även bedömt vilka delområden som är i behov av mer ingående utredning framöver. Vilken utredningsinsats som då behövs redovisas nedan under rubriken *Behov av ytterligare antikvariska åtgärder*.

Utredningsområdet består i huvudsak av ett utmarksområde med endast fåtaliga förhistoriska markörer som gravar och fyndmaterial av stenålderskaraktär. Inga fångstgropar, boplatsgropar, boplatsvallar, hällmålningar eller andra markanvändningsmarkörer av förhistorisk karaktär i övrigt har identifierats.

Åtminstone ända sedan järnåldern har större delen av utredningsområdet varit ett utmarksområde för jordbruksbaserade gårdar vid främst Nacksta och Böle, samt även Sidsjö. Området har använts extensivt för bete och med tiden även selektivt som ängsmark inom mer avgränsade områden.

Inom ramen för betesdriften har stigar trampats från Nacksta till fäbodarna, som med stor sannolikhet har funnits i Sörnacksta (troligen utanför utredningsområdet) i anslutning till dalgången där. Nacksta har även haft fäbod vid Lilla Böle, vilket antyder ett historiskt samband mellan byarna. Möjligen är Böle en utflyttad enhet från Nacksta - ett tidigt nybygge - med fortsatt anknytning till moderbyn. Lilla Böle har i det sammanhanget växlat mellan att vara säsongsanvänd fäbod och permanent gård. Dalgången in från Lilla Böle till Sörnacksta förefaller ha utvecklats från fäbodområde, via ängsmarksområde och småbruk med mindre arealer åkermarker, till 1900-talets något större odlingsmarker på tidigare ängsmarkers bekostnad.

Skogarna i utredningsområdet har tydlig prägel av bondeskog för betesdrift, jakt etc. Kolning och tjärbränning har varit sällsynta inslag i skogsbruket, och har bedrivits i sådan mindre omfattning att användningen mer kan ha varit för husbehov än för att förse framväxande industrier med träkol och tjära. Karaktärslämningar i utredningsområdets bergs- och skogsområden är stenbrott, som finns på många platser, både som tydliga stenbrott och som mycket diffusa lämningar. Förutom ett 80-tal tydliga stenbrott som identifierats av att borrhål förekommer finns rikligt med platser där man kan ha tillvaratagit naturspruckna block och stenar inom ramen för den för området så karaktäristiska stenhuggeriverksamheten. Denna har främst varit småskalig även om stora variationer förekommer vad gäller brottens storlek. Förutom platser med enstaka brottytor i berg förekommer varierade miljöer där stensamlingar, kallmurade uppbyggda anläggningar och speciella arbetsytor kan uppfattas. Mycket av denna stenindustri hör till förra halvan av 1900-talet, men man kan ana en start åtminstone från andra delen av 1800-talet då stenstaden Sundsvall började byggas i större skala.

Jordbruksmarkerna i Böle och Sörnacksta inom utredningsområdet har främst karaktär som sent framväxande, i stor utsträckning under 1800-talet. De äldre åkrarna tillhöriga Böle och Lilla Böle, fram till 1700-talet, fanns i östsluttningen ner mot dalgången utanför utredningsområdet. Spåren efter nedlagda åkermarker med spår efter tidigare brukningsmetoder och tillhörande husgrunder är få. De finns koncentrerade till dalgången in mot Sörnacksta och i utredningsområdets sydöstligaste del i anslutning till småskalig bebyggelse som ännu finns kvar. Dessa spår efter övergiven odling har i regel lagts ner kring mitten av 1900-talet. De har tillhört småbruk inom Böle och Sörnacksta.

Inga spår efter tidigare samisk närvaro i form av härdar efter kåtor har identifierats i utredningsområdet. Källorna uppger att renbete har förekommit och att samer har bott både i kåtor och i böndernas byggnader inom ett större område med Sidsjön, Södra Berget och småbyar runt omkring, men mer exakt om och i så fall var detta kan ha ägt rum i utredningsområdet är oklart. Källorna omtalar samer i området under 1900-talet i närområdet, och även frågan om hur långt tillbaka i tiden samiska bosättningar här har förekommit saknar välgrundade svar.

Även om stenbrott dominerar som förekommande fornminnestyp i utredningsområdet kan man konstatera att det ändå finns en ganska stor variation i fornminnesstrukturen. Ett 20-tal fornminnestyper har identifierats och lägesbestämts, varav några endast finns registrerade på en enda plats (stensättning, kolbotten, tjärdal, dammvall, gårdstomt, eldstad, område med stenvallar). Ytterligare några fornminnestyper är registrerade på några få platser (husgrunder, fossil åkermark, gränsmärken, färdvägar, bläckningar). Helt dominerande är verksamheter under sen historisk tid (1800- och 1900-tal). Förutom de allra äldsta förekommande spåren i form av stenåldersboplatser, kan man anta att de äldsta spåren i utredningsområdet är knutna till gårdsplatsen Lilla Böle, till den nyregistrerade stensättningen och till de stråk som kan förknippas med fäbodstigar från Nacksta till Sörnacksta.

Den betydelse de nu registrerade fornminnena kan tillskrivas är framför allt att de ger exempel på ganska många verksamheter som tidigare har ägt rum i utredningsområdet. Vid en första anblick framstår området som en utmark, med bebyggelse vid Lilla Böle och så småningom i Sörnacksta. Nu finns en möjlighet att därtill framhålla speciella verksamheter på ganska många platser. Störst betydelse kan dessa verksamheter bedömas ha i ett lokalt perspektiv.

Arkivhandlingar

Inga originalhandlingar föreligger som har betydelse för förståelsen av utredningens genomförande och resultat och därför ska förvaras i offentligt arkiv. Denna rapport bedöms innehålla alla relevanta upplysningar som framkommit vid utredningen. Den sänds i arkivvärldiga exemplar till Riksantikvarieämbetet, Länsstyrelsen Västernorrland, Sundsvalls kommun och även för arkivering vid Länsmuseum Murberget. I övrigt kommer den att finnas tillgänglig digitalt i Samla, på Landskapsarkeologernas hemsida och om så önskas även på andra hemsidor eller digitala arkiv. Staten har rätt att framställa och sprida rapportens innehåll, vilket även gäller för andra aktörer så länge källa anges och bilder och text inte säljs kommersiellt.

Inga fornfynd har tillvaratagits för konservering och hantering i övrigt före fyndfördelning till anvisat arkiv.

Utvärdering

Denna utredning har utförts med medelhög ambitionsnivå i huvudsakligen ett utmarksområde där inga fornminnen tidigare var registrerade. Utredningen har även, till mindre del, berört bebyggd jordbruksmark som håller på att förändras till villaområde, där ett fåtal fornminnen tidigare var registrerade. Den har bestått av två delar, en s.k. byråinventering och en fältinventering. Byråinventeringen fungerade som fältförberedelser och fördjupade kunskapen om den förhistoriska och historiska markanvändningen i utredningsområdet. Fältinventeringen har preciserat var lämningar finns efter tidigare markanvändning och har även pekat ut delområden där fördjupad arkeologisk utredning kan motiveras.

För bägge momenten kan konstateras att det är möjligt att utreda mer detaljerat. Sökning i arkiv bedöms dock ha gjorts tillräckligt noggrant för en arkeologisk utredning med inriktning på att även belysa historisk markanvändning. Ytterligare upplysningar från arkiven bedöms

kunna tillföra fler upplysningar om olika verksamheter, men knappast leda till annan fornminnesstruktur i området. Förmodligen går det att få fram mer upplysningar om stenbrottsmiljöerna i utredningsområdet. Än mer intressant för en bedömning av det kulturhistoriska värdet skulle det vara att sätta den i relation till småskalig stenindustri kring Sundsvall i övrigt. En sådan studie ligger dock utanför en arkeologisk utredning.

Fältinventeringens medelhöga ambitionsnivå planerades inom tidsspannet 7-11 dagars fältarbete á 8 timmar, vilket motsvarar en täckningsgrad på mellan 50 och 30 hektar mark per dag. Avsikten var att i fältarbetet se om terrängen, i kombination med utförda fältförberedelser, kunde förmodas vara mer eller mindre tidskrävande för en genomgång med inriktning på registrering av fornminnen, i första hand fornlämningar men även övriga kulturhistoriska lämningar enligt Riksantikvarieämbetets förteckning över vilka objekttyper som bör registreras vid fornminnesinventering. Det visade sig i fält att delar av utredningsområdet, som inledningsvis kunde bedömas som mindre tidskrävande, hade sådan karaktär som motiverade ganska gles genomgång i terrängen. Orsaken var topografi, markslag och siktförhållanden i relation till kända erfarenheter av fornminnens relation till dessa naturförutsättningar. Inom andra delområden visade det sig att mer tid än förväntat behövdes, främst för registrering av många stenbrott. Totalt kom 80 timmar att användas, dvs. motsvarande 10 dagars fältarbete.

Den valda ambitionsnivån för fältarbetet innebär att sådana lägen i terrängen som erfarenhetsmässigt skulle kunna bedömas ha fornlämningar uppsöktes systematiskt. Därtill genomsöktes även de terrängstråk som troligen inte har fornlämningar, men där övriga kulturhistoriska lämningar kan finnas. Dessa stråk genomletades mer eller mindre noggrant. Detta analytiska arbetssätt innebär att vissa lämningstyper, t.ex. gränsmärken, diffusa stenbrott och bläckningar på träd, som i princip kan vara mer eller mindre dolda var som helst i terrängen, inte kan bli föremål för en systematisk registrering inom ramen för en medelhög ambitionsnivå. Alla förekommande sådana lämningar kan endast upptäckas om varje kvadratmeter i terrängen genomsöks med en mycket hög ambitionsnivå. Den bedömning som kan göras för denna utredning är att enstaka sådana lämningar kan ha förbigåtts, men att det knappast kan ha större betydelse för den fortsatta detaljplaneringen. Så som fältarbetet genomfördes kan bedömningen göras att nu känd fornminnesstruktur är relevant för utredningsområdet.

Förutom att vissa typer av lämningar inte redovisas 100-procentigt heltäckande kan det heller aldrig helt uteslutas att fornfynd finns gömda/deponerade/tappade i terrängen där inga indikationer syns på marken eller på platser där ingen undersökning under markytan utförts. Om sådana kommer fram vid grävning ska Länsstyrelsen Västernorrland kontaktas för besked om hur man går vidare.

De övriga kulturhistoriska lämningarna har lägesbestämts med sådan precision som tillämpas vid arkeologiska utredningar, men har beskrivits med tämligen låg ambitionsnivå, främst vad gäller miljöerna med stenbrott. Mer ingående beskrivningar av dessa platser kan göras vid en särskild kulturhistorisk utredning.

Utifrån utredningens inriktning, metoder och resultat torde denna rapport utgöra ett fullgott underlag för det fortsatta detaljplanarbetet och länsstyrelsens fortsatta hantering av ärendet.

Behov av ytterligare antikvariska åtgärder

I utredningens förutsättningar ingick att bedöma vilka delområden som är i behov av mer ingående arkeologisk utredning framöver, och vilken utredningsinsats som då behövs. Nio utredningsområden för en etapp 2 har redovisats, och nedan ges förslag till fortsatt utredning för dessa områden. Därutöver kan ytterligare antikvariska åtgärder som berör andra platser än de föreslagna etapp 2-områdena bli aktuella. Dessa åtgärder berör fäbodstigen från Nacksta mot Sörnacksta samt några av de nu registrerade objekten, som vid vidare överväganden möjligen kan ges annan antikvarisk status än den som redovisas i tabell 1 och i bilaga 1.

Fäbodstigen

Vid det nu genomförda fältarbetet inleddes en studie med inriktning att se vilka befintliga stigar som kan antas motsvara den fäbodstig som finns redovisad på historiska kartor (jfr figur 15a). Det visade sig att flera stigar nu finns i området och att Ortsbor uppgav att förändringar av stigar skett under senare år på ett sätt som gör det svårt att komma ihåg vilka som kan ha varit ursprungliga och vilka som tillkommit. Fältarbetsresultatet hittills har lett fram till att den ursprungliga fäbodstigen med största sannolikhet kan identifieras i utredningsområdets mellersta del (södra hälften av stigmarkeringen på figur 15a). I norra delen förefaller stigen även där kunna följas, men där finns delsträckor som förefaller något mer svårbedömda, bl.a. i anslutning till befintlig kraftledning och i samband med utförda skogsbruksåtgärder.

Ett kompletterande fältarbete här kan inriktas på att beskriva de olika delsträckorna för fäbodstigen, koordinatsätta dem och bedöma tillförlitligheten i antagandet att de registrerade sträckningarna faktiskt motsvarar den historiskt belagda fäbodstigen.

Ombedömning av de nu registrerade objekten?

De antikvariska bedömningarna i tabell 1 och i bilaga 1 har utgått från Riksantikvarieämbetets rekommendationer för hur fornminnen bör bedömas med utgångspunkt i kulturmiljölagen. Enligt lagen är lämningar som tillkommit före år 1850 fornlämningar, om de är varaktigt övergivna och har egenskaper som speglar äldre tiders bruk. Till det kommer att länsstyrelsen i samarbete med markägare selektivt även kan fornlämningsförklara yngre lämningar, om så bedöms motiverat.

Objekt som i första hand möjligen kan övervägas ombedömas från *övrig kulturhistorisk lämning* till *fornlämning* är den registrerade kolbotten (LK2015:319), den registrerade tjärdalen (LK2015:436) och lokalen med stenvallar på berg (LK2015:499). För att göra det behövs nya, kompletterande upplysningar, som antingen gör det sannolikt att dateringen ligger före år 1850, eller att andra omständigheter framkommer av betydelse för fortsatta antikvariska åtgärder.

Utredningsområdena

De nio redovisade utredningsområdena enligt figur 15, tabell 1 och bilaga 1 har samtliga egenskaper som erfarenhetsmässigt finns vid förhistoriska boplatser. Dessa möjliga boplatzlägen kan även i vissa fall innehålla andra aktivitetsytor från förhistorisk och/eller historisk tid, t.ex. odlingsspår. Generellt gäller att mer fältarbete behövs för att klargöra om fornlämningsstatus ska beröra dessa områden. De skiljer sig åt storleksmässigt och innehållsmässigt på ett sätt som gör att alternativa undersökningsmetoder bör övervägas.

I huvudsak finns fyra alternativa metoder som kan användas och helst kombineras. Dessa är fosfatkartering, intensiv sondning, upptagande av provgropar med spade och sökschaktning

med maskin. I de fall fosfatkartering prövas bör utredningsområdena utökas på lämpligt sätt, dels för att få referensprover, men också för att metoden är lämplig för större arealer. Syftet ska vara att utifrån fosfatkarteringens resultat gå vidare och välja ut mindre ytor för provgropar eller sökschakt. Fosfatkarteringen kan alltså inte fungera som enda metod utan måste följas av fler.

Intensiv sondning syftar till att påträffa stenar, färgningar och artefakter i marken. Även denna metod bör regelmässigt kombineras med provgropar eller sökschakt.

Särskilt för de större utredningsområdena gäller att de vid en fosfatkartering bör utökas och vid tillämpning av övriga metoder minskas ner och koncentreras till mindre undersökningsytor. T.ex. bör utredningsområdena LK1015:393, 394, 386 och 387 slås samman vid en fosfatkartering och även utökas med en zon på ca 50-200 m runt om, längst mot väster. Liknande utökning föreslås för utredningsområdena LK2015:510 och 382. För att ta ställning till områdenas utökning med 50-200 m i olika väderstreck bör den geologiska kartan (figur 6) vara behjälplig. Genom att fosfatkartera de områden som på den geologiska kartan redovisas som marker med sand och grus inriktas fortsatta antikvariska åtgärder på en kombination av fältiakttagelser (de redovisade utredningsområdena) och den geologiska kartans information (skulle kunna komplettera med oväntade boplatslägen, alternativt vara viktiga referensytor).

Även för de mindre utredningsområden, som LK2015:482 och ON2015:74, åtminstone för det senare, vore det intressant att göra fosfatkartering före nödvändiga grävningrepp.

Vid intensiv sondning, provgropar och sökschakt är det viktigt att inom de större utredningsområdena göra ett urval platser för dessa åtgärder. Inom t.ex. utredningsområdena LK2015:394 och 382 förekommer markytor som är viktiga att söka i och andra markytor som kan undantas ingrepp i marken. I bägge utredningsområdena förekommer både till synes branta, ointressanta delar och mer intressanta avsatser i sluttningarna. Istället för att redovisa plottriga småområden redovisas utredningsområdena i sina helheter på figur 15, för preciseringar i fält vid en kommande utredningsetapp 2.

Av metoderna enligt ovan är sökschaktning den mest tillförlitliga. Fosfatkartering är mer omtvistad som arkeologisk metod. Metoden har i flera projekt visat sig lyckosam och kostnadseffektiv, men det finns även erfarenheter av att den inte alltid fungerar såsom förväntat. Det som talar emot att den kan bidra till att identifiera stenåldersbosättningar i utredningsområdet är att bosättningarna kan ha varit av tillfällig och kortvarig art, vilket kan leda till att fosfater inte anrikas i marken såsom vid mer långvarig bosättning. Det som talar för metoden i detta sammanhang är att den trots allt kan ge intressant information inom ganska stora ytor till förhållandevis låga kostnader.

Om man gör en ”riskbedömning” av de nio föreslagna utredningsområdena för en arkeologisk etapp 2 kan man hävda att risknivån varierar något inom ramen för att samtliga har tillräcklig risk för att motivera fortsatt sökande efter fornlämningar. Preliminärt förefaller LK2015:394 och ON2015:74 ha störst risk, följt av LK2015:510, 386, 387 och möjligen 382. LK2015:393, 482 och 430 kan möjligen bedömas ha lägre risk. Möjligen kan denna preliminära riskbedömning vara en av faktorerna som vägleder åtgärder vid länsstyrelsens överväganden och beslut om fortsatta utredningsinsatser.

Referenser

- ADIN. *Arkeologisk Databas I Norrland*. Upprättad av Per H Ramqvist år 1995; Arkeologiska utgrävningar i Norrland 1950-1995, en databas sammanfattande 1700 undersökningar. Uppdaterad för Västernorrlands län 2007 av Peter Persson, Murberget Länsmuseum Västernorrland.
- Assarsson, Curt. 1946. Sidsjöbacken, några anteckningar om dess betydelse i gångna tider. *Från stad och bygd i Medelpad 1946*.
- Bondesson, Wivianne. 1994. Fågelfångstanläggningar i Sättna och Selånger i Medelpad. *Odlingslandskap och fångstmark. En vänbok till Klas-Göran Selinge*, s 59-65. Riksantikvarieämbetet.
- Enqvist, Arvid. 1926. Rapport angående undersökning av forngrav vid Sidsjön, Sundsvall. Brev till Riksantikvarien.
- Flink, Gerhard. 1990. Fornminnesinventeringen 1987 i Västernorrlands län. *Arkeologi i Sverige 1987* s 197-211. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Rapport RAÄ 1990:1.
- FMIS. *Riksantikvarieämbetets nationella fornminnesinformationssystem*. <http://www.raa.se/cms/fornsok/start.html>.
- Fridholm, Bent, m.fl. 2005. *Böle: en by vid Sidsjön*. Böle bygdegårds- och idrottsförening. Sundsvall.
- George, Ola. 2004. *Arkeologisk förundersökning av fornlämningarna Raä 4 och 5, och slutundersökning av Raä 5 vid Böle, Sidsjön*. Länsmuseum Västernorrland. Kulturmiljöavdelningen. Rapport 2004:3.
- George, Ola. 2005. *Kompletterande arkeologisk undersökning av fornlämning Raä 5 vid Böle, Sidsjön*. Länsmuseum Västernorrland. Kulturmiljöavdelningen. Rapport 2005:3.
- Jensen, Ronnie. 1997. *Fornminnesinventeringen – nuläge och kompletteringsbehov. En riksöversikt*. Riksantikvarieämbetet.
- Jönsson, Bosse. 1991. Fornlämningar i ett norrländskt kust-, dal- och skogsområde – 1988 års inventeringsresultat. *Arkeologi i Sverige. Ny följd 1* s 215-238. Riksantikvarieämbetet.
- Jönsson, Sune. 1987. *Fornminnesinventering 1987. Organisationsplan*. Riksantikvarieämbetet. Dokumentationsbyrån. Sektionen för fornminnesinventering. Promemorior och arbetshandlingar Nr 1987:5.
- Klang, Lennart. 2005. *Ramundbergets gamla gruvor i Tännäs socken, Härjedalen. Kulturhistorisk dokumentation 2004 och 2005*. Rapport sammanställd på uppdrag av länsstyrelsen i Jämtlands län. 93 sidor. <http://www.landskapsarkeologerna.se/nyhet/gamla-gruvor/>
- Klang, Lennart. 2015-09-18. *Undersökningsplan och kostnadsberäkning för arkeologisk utredning inför nya bostadsområden i Nacksta, Sundsvall*. Länsstyrelsens Dnr 431-6141-15.
- KML. *Kulturmiljölagen*. Ändrad lag den 1 januari 2014; Svensk författningssamling 2013:548 (tidigare Kulturminneslagen; Svensk författningssamling 1988:950).
- Lantmäteriverket. *Historiska kartor*. Finns sökbara på <http://www.lantmateriet.se>. Här avses främst ekonomiska kartor, generalstabskartor, laga skifteskartor, storskifteskartor och geometriska avmätningar.
- Lindeberg, Maria. 2008. *Särskild arkeologiska utredning i Klissbacken, Sörnacksta, Sundsvall. Fastigheterna Böle 1:1, RAÄ 100-103, Sundsvalls socken, Sundsvalls kommun, Västernorrlands län, Medelpad*. Murberget. Länsmuseum Västernorrland. Rapport 2008:29.
- Lindeberg, Maria. 2010. *Klissbacken. Arkeologisk förundersökning av Raä 100 och 102 i Sundsvall sn. Fastigheterna Böle 1:1, RAÄ 100 och 102, Sundsvalls socken, Sundsvalls kommun, Västernorrlands län, Medelpad*. Murberget. Länsmuseum Västernorrland. Rapport 2010:24.
- Länsstyrelsen Västernorrland 2015-09-10. *Förfrågan om undersökningsplan och kostnadsberäkning för arkeologisk utredning inför nya bostadsområden i Nacksta, Sundsvall*. Dnr 431-6141-15.

- Länsstyrelsen Västernorrland 2014-10-05. *Beslut om arkeologisk utredning inför nya bostadsområden i Nacksta, Sundsvalls kommun*. Dnr 431-6141-15.
- Magnusson, Gert. 1988. *Fornminnesinventering 1988. Organisationsplan*. Riksantikvarieämbetet. Fornminnesavdelningen.
- Persson, Peter. 2014. *Fornetid i Västernorrlands län. En historik över arkeologiska undersökningar under drygt 330 år*. Länsstyrelsen Västernorrland och Murberget Länsmuseum Västernorrland. Rapportnummer 2014:17 Kulturmiljö- och samlingsavdelningen, Murberget. Länsmuseum Västernorrland. Rapportnummer 2014:24 Samhällsbyggnadsenheten, Länsstyrelsen Västernorrland.
- Riksantikvarieämbetet 1990. *Riksintressanta kulturmiljöer i Sverige. Förteckning. Underlag för tillämpning av naturresurslagen 2 kap 6§*.
- Riksantikvarieämbetet 2014. *Fornlämningsbegreppet och fornlämningsförklaring. För tillämpning av 2 kap. 1 och 1a §§ kulturmiljölagen*. Riksantikvarieämbetet 2014-07-03.
- Selinge, Klas-Göran, 1977. Det närvarande förflutna. 50 år med fornminnesinventeringen. *Årsbok 1987-88* s 7-32. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer.
- Selinge, Klas-Göran, 1988. Järnålderns bondekultur i Västernorrland. *Västernorrlands förhistoria*, s 153-459. Västernorrlands läns landsting, Härnösand.
- SGU kartvisaren. Karttjänster; http://www.sgu.se/sgu/sv/produkter-tjanster/kart-tjanst_start.htm
- Skogsstyrelsen. *Skogens pärlor*. <http://minasidor.skogsstyrelsen.se/skogensparlor>.
- SNA 1994. *Sveriges Nationalatlas. Berg och jord*. Temared. Curt Fredén. Temavärd Sveriges geologiska undersökning.
- Strömberg, Karin. 1984. *Samerna vid Medelpadskusten*. Skriftlig uppgift B 1. Etnologiska institutionen Umeå universitet. Handledare Prof. Phebe Fjellström.
- Sundsvalls kommun. 2015. *Strukturstudie – Katrinehill och Klissbacken. Nya stadsdelar nära stadskärna och natur*. Kunskapsunderlag och idéer inför detaljplanläggning 2015-11-24.
- Sundsvallsminnen. Portal på hemsidan Kulturarv Västernorrland:
http://minnen.sundsvall.se/sitevision/proxy/databassokning/dokumentsok.4.7339529310dedab39f880001923.html/svid12_7339529310dedab39f880001931/-1799354951/pls/public/minnen.GET_Textdokument_txt?ID=734
- Söderholm, Inger. 2010. *Sidsjö med Böle och Mårtensro*.
- Söderström, Alva, m.fl. Utan årtal. *Böle en by i Sundsvall*. Resultat av en studiecirkel genom Medborgarskolan och Folkuniversitetet.
- Tedebrand, Lars-Göran (red.). 1996-1997. *Sundsvalls historia. Del I-III*. Sundsvall.
- Ulfsson, Johanna. 2015. *Nackstaskogen och Mårtensro - Historik och kulturmiljö*. Sundsvalls museum.
- Westman, Sven-Åke. 2015. *Katrinehill – översiktlig historisk beskrivning*. Stadsbyggnadskontoret / Mark- och exploateringsavd. PM Sundsvalls kommun.
- Wiklund, Bernt-Ove. 1990. *Rapport över arkeologisk undersökning vid Sidsjön, Sundsvalls stad, Medelpad*. Länsmuseum-Murberget.
- www.historiska.se
- www.murberget.se

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-6141-15
Undersökare:	Landskapsarkeologerna/LK Konsult
LK Konsult nr:	2015-211 (LK Konsult 2015-Y2)
Arbetsföretag:	Sundsvalls kommun
Uppdragstyp:	Arkeologisk utredning enligt 2 kap 11§ KML, etapp 1
Län:	Västernorrland
Landskap:	Medelpad
Kommun:	Sundsvall
Socken/stad:	Sundsvall
Fornminnesnummer:	RAÄ Sundvall 6:1-2, 100, 101, 102, 103, 104. LK2015:311, 315, 317, 318, 319, 320, 333, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 347, 356, 357, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 371, 374, 375, 380, 381, 382, 386, 387, 388, 393, 394, 410, 430, 431, 436, 437, 438, 454, 455, 456, 462, 467, 470, 474, 475, 480, 481, 482, 483, 485, 486, 487, 488, 489, 495, 497, 498, 499, 500, 502, 507, 509, 510, 511. ON2015:71, 73, 74, 76, 77, 78, 80, 83.
Typ av fornminnen:	Boplats, Brott/täkt, Bytomt/gårdstomt, Dammvall, Fossil åkermark, Fyndplats, Färdväg, Gränsmärke, Husgrund historisk tid, Hård, Hög, Kemisk industri, Kolningsanläggning, Lägenhetsbebyggelse, Naturföremål/-bildning med tradition, Röjningsröse, Småindustriområde, Stensättning, Övrig.
Datering:	Äldre stenålder – 1900-tal
Fälttid:	2015-10-21 – 2015-11-02
Antal fältdagar:	10 dagar (80 timmar).
Antal rapportdagar:	13 dagar
Antal fyndhanteringsdagar:	-
Uppdragsledare:	Lennart Klang (LK Konsult)
Projektledare:	Lennart Klang
Rapportansvarig:	Lennart Klang
Interna underkonsulter:	Landskapsarkeologerna/ArcMontana (Ola Nilsson & Lena Berg Nilsson)
Externa underkonsulter	-
Deltagare i fält:	Lennart Klang och Ola Nilsson
Utredd yta:	ca 3,3 km ²
Schakt, yta:	-
M ö.h:	ca 50-200 m ö.h.
Kartblad:	17H 3e Klissberget, 17H 3f Skönsmon, 17H 4e Selånger, 17H 4f Sundsvall

Koordinatsystem:

SWEREF 99TM

Förvaring av dokumentation:

Originalhandlingar för arkivering saknas utöver denna rapport. Övrigt material förvaras hos LK Konsult.

Landskapsarkeologernas
publiceringstillstånd kartor:

© Lantmäteriet Dnr: R50018065_150001

Bilaga 1. Redovisning av registrerade objekt

Objekttabell för arkeologisk utredning Nackstaskogen och Lilla Böle

Obj. nr/ RAÄ-nr	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Osäker position	Osäker utbredn.
RAÄ Sundsvall 6:1 och 6:2	Hög	<p>Beskrivning enligt FMIS (1987): 1) Hög, 7 m diam och 0,4 m h. Flack krönprofil, lätt skadad i kanterna genom äldre täktverksamhet. Beväxt med 4 björkar och aspar.</p> <p>Foto från SO: Lennart Klang 2015</p> <p>0,5 m 90 gon om nr 1 är 2) Hög, 6 m diam och 0,5 m h. Sten i mitten, 0,7 m l och 0,4 m tj (omkullfallen?). belamrad med odlingssten i N och SÖ kanten samt över NÖ delen. Beväxt med lövsly.</p> <p>Foto från SSV: Lennart Klang 2015</p> <p>Tillägg 2015: Mycket tät slyvegetation.</p>	Fornlämning		
RAÄ Sundsvall 100	Boplats	<p>Beskrivning 2015: Boplats, undersökt och borttagen, enligt tidigare anteckningar ca 60x40 m (Ö-V). Vid besiktning 2015 består platsen av villabebyggelse på tomter som terrasserats i SO-sluttning.</p> <p>Vid en arkeologisk utredning år 2008 påträffades avslag av bergart och kvarts samt enstaka skärviga stenar.</p> <p>Vid arkeologisk förundersökning år 2010 påträffades 26 avslag av kvarts/kvartsit och flinta, samt 1 avslag av skiffer. Efter förundersökningen beslutade länsstyrelsen att lämningen kunde borttagas utan ytterligare arkeologiska undersökningar.</p> <p>Enligt förundersökningen påträffades även ett eventuellt röjningsröse, stengodsskärvor, rödgods, två kritpipsfragment, tre söljor,</p>	Undersökt och borttagen		

		<p>täljstensfragment, två blyplomber, tre bjällror och en silverbrosch. Dessa fynd tolkades som kringsspridda i samband med sentida jordbruksbebyggelse nära intill.</p> <p>Terräng: SO-sluttande sandmark med inslag av finare fraktioner. Villabebyggelse med terrasserade tomter.</p> <p>Tidigare anteckningar: <i>Särskild arkeologisk utredning i Klissbacken, Sörnacksta, Sundsvall. Fastigheten Böle 1:1, RAÄ 100-103, Sundsvalls socken, Sundsvalls kommun, Västernorrlands län, Medelpad. Murberget. Läns museet Västernorrland. Rapport 2008:29 av Maria Lindeberg.</i></p> <p><i>Klissbacken. Arkeologisk förundersökning Raä 100 och 102 i Sundsvall sn. Fastigheten Böle 1:1, RAÄ 100 och 102, Sundsvalls socken, Sundsvalls kommun, Västernorrlands län, Medelpad. Murberget. Läns museet Västernorrland. Rapport 2010:24 av Maria Lindeberg.</i></p> <p>Foto från Ö: Lennart Klang 2015</p>			
<p>RAÄ Sundsvall 101</p>	<p>Boplats</p>	<p>Beskrivning 2015: Boplats enligt tidigare anteckningar, ca 110x40 m (VNV-ÖSÖ). Angivet område består av en sandig avsats med inslag av finare fraktioner i S-sluttande sedimentmark ner mot liten sidodalgång. Avsatsen har varit åker och begränsas i S av en ca 1 m hög odlingsterrass. Inga fynd vid besiktningstillfället 2015.</p> <p>Vid en arkeologisk utredning år 2007 påträffades vid schaktning avslag av hälleflinta/bergart, flinta, kvarts, en kärna av hälleflinta/bergart, ett par brända ben och enstaka skörbrända stenar.</p> <p>Två avslag av flinta hade före år 2008 hittats vid bäcken intill och direkt väster om angivet område av Alva Söderström, Böle.</p> <p>Tidigare anteckningar: <i>Särskild arkeologisk utredning i Klissbacken, Sörnacksta, Sundsvall. Fastigheten Böle 1:1, RAÄ 100-103, Sundsvalls socken, Sundsvalls kommun, Västernorrlands län, Medelpad. Murberget. Läns museet Västernorrland. Rapport 2008:29 av Maria Lindeberg.</i></p> <p>Foto från V: Lennart Klang 2015</p>	<p>Fornlämning</p>		

<p>RAÅ Sundsvall 102</p>	<p>Husgrund, historisk tid</p>	<p>Beskrivning 2015: Område med en husgrund efter smedja, andra bebyggelse lämningar och odlingsröse, plats för, enligt tidigare anteckningar ca 80x40 m (Ö-V). Vid besiktning 2015 består platsen för smedjan av en väg och området med bebyggelse lämningar av villabebyggelse.</p> <p>Enligt en arkeologisk utredning år 2008 har odlingsröset funnits i områdets västligaste del.</p> <p>Enligt en arkeologisk förundersökning år 2010 har lämningar tagits bort och fynd delvis tillvaratagits. Efter förundersökningen beslutade länsstyrelsen att lämningarna i området kunde borttagas utan ytterligare arkeologiska undersökningar.</p> <p>Husgrunden efter smedja, i områdets västra del, var enligt tidigare anteckningar ca 5-6x4-5 m stor, med spisiröse, ca 2 m i diameter av 0,4-0,8 m stora stenar. Smidesslagg, två fragment av brynen, flera järnföremål och enstaka rödgodsskärvor påträffades.</p> <p>De sentida bebyggelse lämningarna, i områdets östra och södra del, bestod enligt tidigare anteckningar av en husgrund efter ladugård och en grund med lobrygga efter loge. En bit slagg, rödgoods, stengods och sentida fyndmaterial, mest skräp, påträffades vid förundersökningen år 2010.</p> <p>Odlingsröset är i tidigare anteckningar markerat på schaktkarta men saknar beskrivning.</p> <p>Vid den arkeologiska utredningen år 2008 antogs att en gårdstomt (efter Lilla Böle) har legat på denna plats. Detta kunde dock inte verifieras vid förundersökningen år 2010.</p> <p>Enligt arkivstudier i samband med besiktning/arkeologisk utredning 2015 härrör de sentida bebyggelse lämningarna från bebyggelse som redovisas på en laga skifteskarta från 1837 och från yngre byggnader på platsen. Ingen gård redovisas på denna plats på en storskifteskarta från 1797-98. Enligt en lantmäterikarta från 1698 var Lilla Böle då fäbodställe under Nacksta på en plats omedelbart SV om de sentida bebyggelse lämningarna på denna plats. En byggnad är redovisad på laga skifteskartan från 1837 där smedjan är dokumenterad. Läget och byggnadens storlek gör att det sannolikt är smedjan som redovisas.</p> <p>Tidigare anteckningar: <i>Särskild arkeologisk utredning i Klissbacken, Sörnacksta, Sundsvall. Fastigheten Böle 1:1, RAÅ 100-103, Sundsvalls socken, Sundsvalls kommun, Västernorrlands län, Medelpad. Murberget. Läns museet Västernorrland. Rapport 2008:29 av Maria Lindeberg.</i></p> <p><i>Klissbacken. Arkeologisk förundersökning Raå 100 och 102 i Sundsvall sn. Fastigheten Böle 1:1, RAÅ 100 och 102, Sundsvalls socken, Sundsvalls kommun, Västernorrlands län, Medelpad. Murberget. Läns museet Västernorrland. Rapport 2010:24 av Maria Lindeberg.</i></p> <p>Äldre lantmäterikartor: <i>Geometrisk avmätning 1698</i> (Lantmäteristyrelsens arkiv, Sundsvalls stad), <i>Storskifteskarta 1797</i> (Lantmäteristyrelsens arkiv, Sundsvalls stad), <i>Laga skifteskarta 1837</i> (Lantmäterimyndighetens arkiv 2281K-A684).</p>	<p>Undersökt och borttagen</p>		
------------------------------	------------------------------------	--	--------------------------------	--	--

		 <p>Foto smedjans och odlingsrösets plats, från Ö: Lennart Klang 2015</p> <p>Foto platsen för sentida bebyggelseämningar, från V: Lennart Klang 2015</p>			
RAÅ Sundsvall 103	Röjningsröse	<p>Beskrivning 2015: Röjningsröse, plats för, enligt tidigare anteckningar. Vid besiktning år 2015 är röjningsröset borttaget. Platsen består av en gräsmatta mellan nybyggd villa och väg.</p> <p>Enligt tidigare anteckningar var röjningsröset ca 3 m i diameter av 0,1-0,5 m stora stenar. Intill fanns spår efter en odlingskant. I direkt anslutning till röjningsröset påträffades vid schaktning en kniv, en bit förslagat material, sentida glas och porslin och en sofffärgning.</p> <p>Terräng: S-sluttande sandig och finkornig moränmark. Villabebyggelse.</p> <p>Tidigare anteckningar: <i>Särskild arkeologisk utredning i Klissbacken, Sörnacksta, Sundsvall. Fastigheten Böle 1:1, RAÅ 100-103, Sundsvalls socken, Sundsvalls kommun, Västernorrlands län, Medelpad. Murberget. Läns museet Västernorrland. Rapport 2008:29 av Maria Lindeberg.</i></p> <p>Foto från N: Lennart Klang 2015</p>	Borttaget		
RAÅ Sundsvall 104	Fyndplats	<p>Beskrivning 2015: Fyndplats enligt tidigare anteckningar. Vid besiktning 2015 består angiven plats av en brant S-sluttning som terrasserats och bebyggt med bl.a. en uteplats på trädäck.</p> <p>Enligt tidigare anteckningar har på platsen påträffats en skärvig sten, två små brända ben, rödgods och en sot- och kolfläck utan fynd.</p> <p>Terräng: Tämligen brant S-sluttning omedelbart Ö om bäck. Tomtmark.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

		<p>Tidigare anteckningar: Särskild arkeologisk utredning i Klissbacken, Sörnacksta, Sundsvall. Fastigheten Böle 1:1, RAÄ 100-103, Sundsvalls socken, Sundsvalls kommun, Västernorrlands län, Medelpad. Murberget. Länsmuseet Västernorrland. Rapport 2008:29 av Maria Lindeberg.</p> <p>Foto från SSV: Lennart Klang 2015</p>			
LK2015:311	Fossil åkermark	<p>Fossil åkermark, ca 60x50 m (NO-SV), i NO begränsad av terrasskant, intill 0,2 m hög, och i NV, SV och SO begränsad av dike, 0,5-2 m brett och 0,2-1 m djupt. Åkermarken består av två huvudsakliga tegar med mellanliggande dike samt på tegarna fem parallella fåror, 25-45 m långa (NO-SV), 0,5 m breda och intill 0,2 m djupa.</p> <p>Utanför diket i Ö någon enstaka röjningssten. Sentida karaktär, hör till torpet Mårtensrå.</p> <p>Terräng: NO-sluttande närmast stenfri sedimentmark ner mot bäck. Granskog med enstaka lövträd.</p> <p>Foto från SV: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:315	Dammvall	<p>Dammvall, ca 25 m lång (ONO-VSV), 2-4 m bred, intill 1,5 m hög i SSO och 0,3 m hög i NNV. I mitten genombruten av bäckfåra, 5 m bred, med rörledningar.</p> <p>2-3 m N om dammvallen förstärks dammvallsfunktionen av en sekundärt anlagd vägbank/motionsslinga.</p> <p>Terräng: Liten dalgång med damm i N och bäck mot SSO. Skogsmark.</p> <p>Foto från N: Lennart Klang 2015.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

LK2015:317	Naturföremål/-bildning med tradition	<p>Bläckning på björk. Björken är ca 25 cm i diameter och avbruten ca 1,7 m från marken. Bläckningen, ca 1,2 m från marken och vänd mot N, är 33 cm hög, 16 cm bred och 4 cm djup. Ingen tradition känd om denna bläckning.</p> <p>Terräng: Liten sandig dalgång. Öppen mark intill damm och skogsmark.</p> <p>Foto från N: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:318	Gränsmärke?	<p>Grop, oregelbunden, ca 2 m i diameter och 0,4 m djup, med stenar upplagda kring kanten. Enligt äldre kartor ska ett femstenarör ha funnits här, markerande gräns mellan Nacksta, Böle och Sidsjö byar samt möjligen även en tidigare gräns mellan Selångers socken och Sundsvalls stad.</p> <p>Terräng: Stenig liten moränavsats i Ö-sluttning av berg ner mot myr. Blandskog.</p> <p>Tidigare anteckningar: Charta Nacksta Skogen 1769; använd 1869, "rätt kopierad" 1930 (22-SEL-25 storskifte 1770).</p> <p>Foto från SV: Lennart Klang 2015</p>	Borttaget		
LK2015:319	Kolningsanläggning	<p>Kolbotten efter resmila, rund, 9 m i diameter och 0,3 m hög. Beväxt med talrika smågranar, fem större granar och ett 10-tal lövträd. En gammal myrstack och en stig (NV-SÖ) på kolbotten.</p> <p>Omedelbart utanför kolbotten är fyra stybbgropar 1-3 m långa, 1-1,5 m breda och 0,2-0,4 m djupa, samt i N en täktgrop, ca 7x5 m (N-S) och 0,6 m djup. Fler yttliga täkter finns N och Ö om denna täktgrop.</p> <p>Terräng: SO-sluttande moränmark. Barrskog med inslag av lövträd.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

		 <p>Foto från NV: Lennart Klang 2015</p>			
LK2015:320	Fossil åkermark	<p>Fossil åkermark, oklar begränsning i V. Inom angivet område, ca 80x40 m (NO-SV), är 3-4 tidigare åkrar begränsade av terrasskanter intill 1 m höga, samt dräneringsdiken, 1-1,5 m breda och 0,3-0,5 m djupa. Tidigare åkermarker fortsätter mot V-SV, där bevarade spår är mer diffusa. Sentida karaktär.</p> <p>Terräng: SO-sluttande moränmark. Mycket tät vegetation med granar, lövträd, sly och högt gräs.</p> <p>Foto från S: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:333	Lägenhetsbebyggelse	<p>Bebyggelselämningar, oklar begränsning. Angivet område, ca 50x40 m (NO-SV), har minst tre husgrunder. Den största är plattformad, ca 10x7 m stor och intill 1 m hög med delvis kallmurad stenfot. En annan husgrund har källargrop och spisröse av intill 1 m stora tuktade stenar samt källaringång av cement. På och kring husgrunderna finns plåt, tegel, plast och skrot. Tät vegetation med ris och vindfällen gör marken svårinventerad. Sentida torpkaraktär.</p> <p>Terräng: Avsats i SO-sluttande moränmark. Blandskog.</p> <p>Foto från SO: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

LK2015:339	Övrig	<p>Stensamling, oklar funktion, 3,5x2,5 m (NV-SO) och 0,7 m hög av 0,2-0,5 m stora skarpkantiga stenar. Har möjligen med närliggande stenbrott att göra.</p> <p>Terräng: SSO-sluttning av håll- och moränmark. Barrskog.</p> <p>Foto från SO: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:340	Övrig	<p>Stensamling, oklar funktion, 3-4 m i diameter och 0,6 m hög av 0,2-0,5 m stora delvis skarpkantiga stenar, lagda mot och mellan jordfasta block i NO och NV. Blocken är övermossade, 1,5-2,5 m stora och 0,5-1 m höga. Har möjligen med närliggande stenbrott att göra.</p> <p>Terräng: SSO-sluttning av håll- och moränmark. Barrskog.</p> <p>Foto från S: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:341	Övrig	<p>Stensamling, oklar funktion, 2x1,5 m (NV-SO) och 0,3 m hög av 0,2-0,5 m stora skarpkantiga stenar. Har möjligen med närliggande stenbrott att göra.</p> <p>Terräng: SSO-sluttning av håll- och moränmark. Barrskog.</p> <p>Foto från S: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:342	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 8 m i diameter och 1 m djupt, bestående av en lodrät bergvägg med borrhål, ca 3 cm i diameter. Framför bergväggen ett 30-tal kvarliggande tuktade stenar, 0,4-1,3 m stora.</p> <p>Terräng: Svag S-sluttning av håll- och moränmark. Barrskog intill kraftledningsgata.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

		 <p>Foto från SSV: Lennart Klang 2015</p>			
LK2015:343	Husgrund, historisk tid	<p>Husgrund efter stenhuggeri, ca 10x4 m (NNO-SSV), begränsad i VNV av en kallmurad vägg, intill 2 m hög av 0,25-0,8 m stora naturstenar, i OSO av en brant sluttning, i NNO av en jordvall, 2 m bred och 0,4 m hög samt har oklar begränsning i SSV. Smalnar av mot S, möjligen en eldstad i SV. Risbelamrad och täckt av vindfällan.</p> <p>I husgrunden samt i och nedanför branten ligger enstaka tuktade/slagna gråstenar. Nedanför branten även rester av plåttak.</p> <p>Ska enligt uppgift av ordsbor ha varit i drift till 1960-talet.</p> <p>Terräng: Moränsluttning mot SO. Blandskog.</p> <p>Orientering: 1 m S om väg.</p> <p>Foto från SO: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:344	Småindustri- område	<p>Område med 10 stenbrott, ca 90x60 m (VNV-OSO). Dessa är ca 2-10 m i diameter och 0,8-3 m djupa, av lodräta bergväggar och block med borrhål, 2-3,5 cm i diameter, och kilmärken, ca 8 cm långa och 2-2,5 cm i diameter. Stenblocken är 0,4-2 m stora, delvis övermossade. Två av stenbrotten (wp344 och wp346) är till del vattenfyllda, ett annat, med 10 m i diameter (wp349), har en trolig fortsättning ca 10 m mot NO och två (wp354 och wp355) har varsin grävd grop, 2 m i diameter och 0,2-0,3 m djup, framför brottens lodräta blockvägg.</p> <p>Terräng: Krönparti och svaga sluttningar av håll- och moränmark. Barrskog med inslag av tät blandskog.</p> <p>Foto wp344 från NV: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

Foto wp345 från NNV: Lennart Klang 2015

Foto wp346 från SSO: Lennart Klang 2015

Foto wp349 från NV: Lennart Klang 2015

Foto wp350 från V: Lennart Klang 2015

Foto wp351 från V: Lennart Klang 2015

Foto wp352 från Ö: Lennart Klang 2015

Foto wp353 från Ö: Lennart Klang 2015

Foto wp354 från V: Lennart Klang 2015

Foto wp355 från S: Lennart Klang 2015

LK2015:347	Småindustri- område	<p>Område med stenbrott, ca 50x30 m (VNV-OSO), bestående av ett större och ett mindre stenbrott.</p> <p>Det större stenbrottet, i V, ca 30x20 m (NV-SO) och intill 3 m djupt, består av lodräta bergväggar med borrhål, ca 2,5-3 cm i diameter, samt kilmärken, ca 8 cm långa och 2 cm i diameter.</p> <p>Det mindre stenbrottet, i Ö, ca 5 m i diameter och 1 m djupt, består av en lodrät bergvägg med borrhål, ca 3 cm i diameter. Framför bergväggen några block med kilmärken, 8 cm långa och 2,5 cm i diameter.</p> <p>Terräng: N-sluttning av hållmark ner mot myr. Gles barrskog och lövträd mot myren.</p> <p>Foto wp347 (det mindre stenbrottet) från SSV: Lennart Klang 2015</p> <p>Foto wp348 (det större stenbrottet) från Ö: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:356	Småindustri- område	<p>Område med sju stenbrott, ca 80x20 m (O-V). Dessa är ca 4-7 m i diameter och 1-1,5 m djupa, av lodräta bergväggar och block med borrhål, 2-3,5 cm i diameter, och kilmärken, ca 8 cm långa och 2-2,5 cm i diameter. Ett av stenbrotten (wp362) har framför bergväggen en stenvall, 4 m lång (N-S till Ö-V), 1 m bred och 0,3 m hög av 0,2-0,4 m stora delvis övermossade stenar. Ett annat stenbrott (wp361) har dumpat plåtmaterial.</p> <p>Terräng: Häll- och moränmark, svagt sluttande mot S, SO och Ö. Barrskog.</p> <p>Foto wp356 från Ö: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

Foto wp358 från NO: Lennart Klang 2015

Foto wp359 från NO: Lennart Klang 2015

Foto wp360 från NNO: Lennart Klang 2015

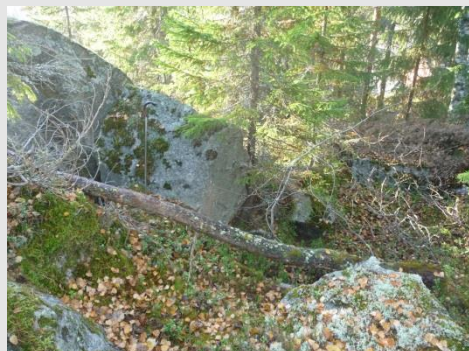

Foto wp361 från N: Lennart Klang 2015

Foto wp362 från SSV: Lennart Klang 2015

		 <p>Foto wp363 från NNV: Lennart Klang 2015</p>			
LK2015:357	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 5 m i diameter och 1,5 m djupt, bestående av lodräta bergväggar med borrhål, ca 3 cm i diameter, och kilmärken, 8 cm långa och 2-2,5 cm i diameter.</p> <p>Terräng: NO-sluttning av håll- och moränmark ner mot myr. Barrskog.</p> <p>Foto från NO: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:364	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 10 m i diameter och 1 m djupt, bestående av lodräta bergväggar med borrhål ca 3 cm i diameter. Vattenfyllt.</p> <p>Terräng: Ö-sluttning av håll- och moränmark. Barrskog.</p> <p>Foto från NNV: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:365	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 5 m i diameter och 1,7 m djupt, bestående av lodräta bergväggar med borrhål, 2,5 cm i diameter.</p> <p>Terräng: Ö-sluttning av hållmark. Kraftledningsgata i skogsmark.</p> <p>Foto från VSV: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

LK2015:366	Gränsmärke?	<p>Stensamling, ca 1 m i diameter och 0,3 m hög av 0,2-0,5 m stora stenar, varav en i mitten kantställd, 0,4 m lång (NV-SO), 0,2 m bred och 0,3 m hög.</p> <p>Terräng: Flack håll- och moränmark. Barrskog.</p> <p>Foto från SV: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:367	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 6 m i diameter och 1,2 m djupt, bestående av lodräta bergväggar och block med kilmärken, 8 cm långa och 2-2,5 cm i diameter, och borrhål. Vattenfylt.</p> <p>Terräng: Svag Ö-sluttning av hållmark. Kraftledningsgata.</p> <p>Foto från SV: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:368	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 6 m i diameter och 1 m djupt, bestående av lodräta bergväggar och block med borrhål.</p> <p>Terräng: Krönparti av hållmark. Gles barrskog.</p> <p>Foto från SV: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:369	Gränsmärke?	<p>Upplagda stenar på berghällskrön, varav en liggande sten är 0,65 m lång, 0,15 m bred och 0,1 m tjock.</p> <p>Terräng: S-sluttning av håll- och moränmark. Gles blandskog.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

		 <p>Foto från S: Lennart Klang 2015</p>			
LK2015:371	Småindustri- område	<p>Område med tre stenbrott, ca 30x20 m (NV-SO).</p> <p>Ett av stenbrotten, i N, ca 3 m i diameter och 1 m djupt, består av en lodrät bergvägg och framförliggande block med borrhål, 2,5 cm i diameter.</p> <p>Ett annat av stenbrotten, i V, ca 6 m i diameter och 1,5 m djupt, består av lodräta bergväggar med borrhål och är vattenfylt.</p> <p>Det tredje stenbrottet, i SO, ca 4 m i diameter och 0,6 m djupt, består av lodräta bergväggar med borrhål.</p> <p>Terräng: Häll- och moränmark. Barrskog.</p> <p>Foto wp371 från NO: Lennart Klang 2015</p> <p>Foto wp372 från N: Lennart Klang 2015</p> <p>Foto wp373 från S: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

LK2015:374	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 3 m i diameter och 0,5 m djupt, bestående av lodräta bergväggar med borrhål och intill 1 m stora block.</p> <p>Terräng: Svagt S-sluttande håll- och moränmark. Sly intill bebyggelse.</p> <p>Foto från N: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:375	Småindustri- område	<p>Område med tre stenbrott, stensamlingar, block och mark påverkad av grävning, ca 50x20 m (NV-SO).</p> <p>Stenbrotten är 1,5, 3 respektive 10 m i diameter och 0,8-1,2 m djupa, av lodräta bergväggar med kilmärken, ca 8 cm djupa och 2-2,5 cm i diameter samt borrhål, 2,5 cm i diameter.</p> <p>Stensamlingarna och blocken i marken påverkad av grävning har borrhål intill 4 cm i diameter.</p> <p>Terräng: Svagt S-sluttande håll- och moränmark. Barrskog.</p> <p>Foto wp375 från V: Lennart Klang 2015</p> <p>Foto wp376 från OSO: Lennart Klang 2015</p> <p>Foto wp377 från Ö: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

LK2015:380	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 4 m i diameter, bestående av en stensamling, 3 m i diameter och 0,4 m hög av 0,2-1 m stora stenar med borrhål i största blocket, samt någon utanförliggande sten.</p> <p>Terräng: Moränmark. Blandskog.</p> <p>Foto från SO: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:381	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 10 m i diameter, bestående av några tuktade block intill 1 m stora med borrhål, 2,5 cm i diameter.</p> <p>Terräng: Svag SO-sluttning av moränmark. Blandskog.</p> <p>Foto från SO: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:382	Utredningsområde (boplatsläge?)	<p>Utredningsområde, ca 200x120 m (ONO-VSV). Inga fynd eller fornelement av arkeologiskt intresse synliga vid okulär besiktning år 2015. Området fortsätter mot NO, utanför utredningsområdet 2015. Möjligen bör området även utökas till tomtmarker i NV.</p> <p>Gravhögar från yngre järnålder (RAÅ Sundsvall 6:1-2) i direkt anslutning till området. Vid arkeologisk schaktgrävning 2008 och 2010 mesolitiska boplatslämningar samt sentida bebyggelse lämningar med oklar datering direkt V-SV om detta område (RAÅ Sundsvall 100 och 102).</p> <p>Utredningsområdet har ingen entydlig begränsning. Vid en eventuell utredningsetapp 2 bör det vid behov övervägas att utöka detta utredningsområde mot V.</p> <p>Terräng: SO-sluttning med avsätter av sedimentjord och inslag av mo. Tomtmark och tidigare odlingsmark.</p> <p>Foto från S: Lennart Klang 2015</p>	Kontrolleras i en utredningsetapp 2	Ja	Ja

LK2015:386	Utredningsområde (boplatsläge?)	<p>Utredningsområde, ca 120x80 m (NNO-SSV). Inga fynd vid okulär besiktning i flera rotvältor vid okulär besiktning 2015.</p> <p>Bra läge topografiskt och jordartsmässigt för en mesolitisk boplats. Utredningsområdet saknar entydlig begränsning och bör övervägas utökas mot S, Ö och V.</p> <p>Terräng: Sandig avsats ovanför bäck i liten dalgång. Skogsmark.</p> <p>Foto från NO: Lennart Klang 2015</p>	Kontrolleras i en utredningsetapp 2	Ja	Ja
LK2015:387	Utredningsområde (boplatsläge?)	<p>Utredningsområde, ca 70x25 m (NNV-SSO). Inga fynd vid okulär besiktning i flera rotvältor vid okulär besiktning 2015.</p> <p>Bra läge topografiskt och jordartsmässigt för en mesolitisk boplats. Området saknar entydig begränsning, men dess huvudsakliga utsträckning är samma som LK2015:388.</p> <p>Terräng: Sandig avsats ovanför bäck i liten dalgång. Skogsmark, tidigare odlingsmark.</p> <p>Foto från NV: Lennart Klang 2015</p>	Kontrolleras i en utredningsetapp 2	Ja	Ja
LK2015:388	Fossil åkermark	<p>Fossil åkermark, oklar begränsning, främst i V. Inom ca 70x25 m (NNV-SSO) begränsas den i Ö av terrasskant, 0,2 m hög, i N av sank mark och i S av bäckravin. Även V om angivet område är marken något sank. I sen tid har sannolikt även den sankta marken odlats, dock förefaller den i första hand ha varit ängsmark.</p> <p>Terräng: Svagt S-sluttande sandig avsats i liten dalgång. Granskog.</p> <p>Foto från Ö: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

LK2015:393	Utredningsområde (boplatsläge?)	<p>Utredningsområde, ca 200x100 m (VNV-OSO). Inga fynd vid okulär besiktning 2015. Jordarten förefaller inte idealisk för boplats, men terrängläget i sidodalgång gör att vidare undersökningar bör övervägas.</p> <p>I närheten mesolitiska boplatslämningar (RAÄ Sundsvall 100 och 101). Utredningsområdet saknar entydlig begränsning, vilket bör åtgärdas i en utredningsetapp 2.</p> <p>Terräng: Svag SO-sluttning med avsats av moränmark med sedimentjord som har inslag av mo. Åkermark.</p> <p>Foto från OSO: Lennart Klang 2015</p>	Kontrolleras i en utredningsetapp 2	Ja	Ja
LK2015:394	Utredningsområde (boplatsläge?)	<p>Utredningsområde, minst 250x150 m (Ö-V), bestående av övergiven odlingsmark i sen tid, som även kan ha varit mesolitiskt boplatsområde. Området har delvis oklar begränsning i N, där villabebyggelse med gräsmattor tidigare också har varit odlingsmark. I S begränsas området av dike intill befintlig åkermark. I V vidtar mer sank mark som varit ängsmark. I Ö gränsar området mot känd mesolitisk boplats (RAÄ Sundsvall 101).</p> <p>Den tidigare åkermarken delas av en terrasskant i Ö-V (wp400-wp409), intill 1,5 m hög, som indikerar att den nordliga delen har varit mer intensivt eller längre brukad.</p> <p>I områdets östligaste del är en tidigare åkeryta närmast välvd och delvis brant sluttande mot S, ca 60x20 m (N-S; wp394-wp400).</p> <p>Ytterligare terrasskanter, mer diffusa och intill 0,2 m höga, är terränganpassade invid tidigare mindre bäckraviner i riktning N-S. Enstaka röjningsstenar, 0,3-0,7 m stora, och sprängda block intill 1,5 m stora, förekommer i området.</p> <p>En utredningsetapp 2 bör fokusera på om stenåldersaktiviteter kan ha förekommit i området och även närmare avgränsa utredningsområdet. Inga förhistoriska indikationer framkom vid utredningen 2015, som endast kunde iaktta ovan omnämnda spår efter sentida odling.</p> <p>Terräng: S-sluttande sandig mark med inslag av finare fraktioner ner mot liten dalgång. Granskog, sly och tomtmark.</p> <p>Foto från SO: Lennart Klang 2015</p>	Kontrolleras i en utredningsetapp 2	Ja	Ja

LK2015:410	Fossil åkermark	<p>Fossil åkermark, ca 200x50 m (VNV-OSO), bestående av övergiven odlingsmark i sen tid. Denna begränsas i S av ett dike, 1 m brett och 0,3 m djupt, samt ställvis i N av en terrasskant intill 1 m hög (oftast lägre). I övrigt diffusa begränsningar som är terränganpassade ner mot liten bäckdal. Enstaka fåror, 0,5-1 m breda och 0,1-0,2 m djupa, delar in odlingsmarken i 4-5 tegar och förbinder diket i S med bäckdalen i N.</p> <p>Terräng: N-sluttande sandig/moig mark ner mot liten dalgång. Blandskog.</p> <p>Foto från NNV: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:430	Utredningsområde (boplatsläge?)	<p>Utredningsområde, oklar utsträckning. Sandig mark i bra terrängläge för stenåldersboplats inom ca 50 m i diameter. Inga fynd eller formelement synliga vid okulär besiktning i delvis goda besiktningsförhållanden med avnötta markytor av stig och tidigare väg. I en utredningsetapp 2 bör detta utredningsområde avgränsas och eventuellt utökas något.</p> <p>Terräng: Svag Ö-sluttning av sandig moränmark intill berghällar och sank mark. Tidigare skogsbilväg, nu stig i skogsmark med kraftledning.</p> <p>Foto från Ö: Lennart Klang 2015</p>	Kontrolleras i en utredningsetapp 2	Ja	Ja
LK2015:431	Fossil åkermark	<p>Fossil åkermark, ca 50x40 m (N-S), bestående av övergiven odlingsmark i sen tid. Denna begränsas i Ö av en stenmur, 40 m lång (N-S), 1,5-2 m bred och 0,8 m hög av 0,3-0,8 m stora stenar. I övrigt saknas tydlig begränsning. I den övergivna åkermarken är tre röjningsrösen 3-6 m i diameter och intill 0,4 m höga, varav ett har kallmurade sidor och förefaller vara uppbyggt mot jordfasta block.</p> <p>Terräng: S-sluttande stenig, sandig/moig mark ner mot liten dalgång. Blandskog.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

		 <p>Foto från SSO: Lennart Klang 2015</p>			
LK2015:436	Kemisk industri	<p>Tjärdal, ca 10x6 m (Ö-V), bestående av en grop, 3-4 m i diameter, omgiven av en vall, 1 m bred och intill 0,2 m hög, med i Ö en öppning, 0,8 m bred. 2 m framför öppningen är en grop 1,3 m i diameter och 0,4 m djup (plats för tjärtunna). Beväxt med en tall, två granar och övertväras av ett vindfälle.</p> <p>Terräng: Ö-sluttning av liten sandås i område med fler små sandåsar och mellanliggande bäckraviner.</p> <p>Foto från Ö: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:437	Naturföremål/-bildning med tradition	<p>Bläckning, på avsågad tall, nu högstubbe ca 2 m hög. Tallen är 0,25 m i diameter. På den mot OSO vända sidan, 0,9 m över marken, är bläckningen 30 cm hög, 8 cm bred och 4 cm djup. I bläckningen spår av yxhugg och en spik. Ingen känd tradition om denna bläckning.</p> <p>Terräng: Flack hållmark. Skog intill tomtmark.</p> <p>Foto från OSO: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

LK2015:438	Småindustri- område	<p>Område med ett 15-tal stenbrott, ett 10-tal stensamlingar, utspridda stenar, bearbetade block och berghällar samt arbetsytor, ca 170x80 m (VNV-OSO).</p> <p>Stenbrotten är ca 3-20 m i diameter och 0,5-2 m djupa av lodräta bergväggar med borrhål, 2,5-3,5 cm i diameter.</p> <p>Stensamlingarna är 1,3-5 m i diameter och 0,2-0,8 m höga av 0,1-0,5 stora skärviga stenar.</p> <p>De utspridda stenarna, 0,1-0,6 m stora och skärviga efter bearbetning, förekommer utanför de upplagda stensamlingarna.</p> <p>De bearbetade stenblocken och berghällarna är spruckna och har i något fall kilmärken, ca 8 cm långa och 2-2,5 cm i diameter.</p> <p>Arbetsytorna är belägna intill stensamlingar och bearbetade hållar. De har används för stenhuggeri.</p> <p>Terräng: S/SSO-sluttning av delvis blockig håll- och moränmark. Barrskog med mindre inslag av lövträd, i sydligaste delen avverkad skog med kvarliggande ris.</p> <p>Foto wp438 från SSV: Lennart Klang 2015</p> <p>Foto wp439 från S: Lennart Klang 2015</p> <p>Foto wp440 från S: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
------------	------------------------	--	-------------------------------	--	--

Foto wp441 från S: Lennart Klang 2015

Foto wp442 från N: Lennart Klang 2015

Foto wp444 från V: Lennart Klang 2015

Foto wp445 från SO: Lennart Klang 2015

Foto wp446 från SV: Lennart Klang 2015

Foto wp452 från V: Lennart Klang 2015

Foto wp453 från SO: Lennart Klang 2015

Foto wp457 från S: Lennart Klang 2015

Foto wp464 från S: Lennart Klang 2015

		 <p>Foto wp465 från S: Lennart Klang 2015</p>			
LK2015:454	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 10 m i diameter, bestående av skarpkantiga block med borrhål, ca 3 cm i diameter, bortsprängda från intilliggande berghällar.</p> <p>Terräng: Ö-sluttning av håll- och moränmark. Barrskog.</p> <p>Foto från Ö: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:455	Brott/täkt	<p>Stentäkt, ca 25x5 m (N-S) och 0,7 m djup. En stig övertvåras.</p> <p>Terräng: Mycket stenig moränmark mellan hållmarker. Blandskog.</p> <p>Foto från S: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:456	Brott/täkt	<p>Stentäkt, ca 20x7 m (N-S) och 1 m djup. En stig övertvåras</p> <p>Terräng: Mycket stenig moränmark mellan hållmarker. Blandskog.</p> <p>Foto från N: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

LK2015:462	Övrig	<p>Utrymme i grottbildning, närmast tresidigt med ca 1,5 m i sida och intill 1 m högt, i S avgränsat av en kallmur, 2,5 m lång (Ö-V), 0,5 m bred och intill 0,5 m hög av 0,1-0,5 m stora stenar. Omgivande hållar är naturligt lodräta och har sprickbildningar. I närheten stenbrott.</p> <p>Terräng: Brant S-sluttning av hållmark. Skogsmark.</p> <p>Foto från S: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:467	Småindustri- område	<p>Område med tre stenbrott, ca 30x20 m (ONO-VSV).</p> <p>Ett av stenbrotten, i SV (wp467), är ca 10 m i diameter och 1,3 m djupt, av lodräta bergväggar och framförliggande block med borrhål, ca 3 cm i diameter.</p> <p>Ett annat stenbrott, i NV (wp468), är ca 15x4 m (NV-SO) och 1 m djupt, av lodrät bergvägg med enstaka borrhål, ca 2,5-3 cm i diameter, och framför bergväggen kvarliggande block.</p> <p>Ett tredje stenbrott, i Ö (wp469), är ca 3 m i diameter och 1 m djupt, av block med kilmärken, ca 8 cm långa och 2,5 cm i diameter.</p> <p>Terräng: Delvis blockig håll- och moränmark, svagt sluttande mot S och Ö. Skogsmark.</p> <p>Foto wp467 från SV: Lennart Klang 2015</p> <p>Foto wp468 från NV: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

					
LK2015:470	Småindustri- område	<p>Foto wp469 från SV: Lennart Klang 2015</p> <p>Område med tre stenbrott, ca 50x25 m (NV-SO).</p> <p>Ett av stenbrotten, i SSO (wp470), är ca 8 m i diameter och 1 m djupt, av lodräta bergväggar och block med borrhål, ca 3 cm i diameter.</p> <p>Ett annat stenbrott, i områdets mellersta del (wp472), är ca 20 m i diameter och 1,5 m djupt, av lodräta bergväggar och ett flertal upplagda sprängstenar med borrhål, 2-3 cm i diameter. Delvis vattenfylt.</p> <p>Ett tredje stenbrott, i NV (wp473), är ca 2 m i diameter och 1 m djupt, av lodräta bergväggar med borrhål, 2-3 cm i diameter.</p> <p>Terräng: Svag S-slutning av blockig håll- och moränmark. Skogsmark.</p> <p>Foto wp470 från S: Lennart Klang 2015</p> <p>Foto wp472 från S: Lennart Klang 2015</p> <p>Foto wp473 från SV: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

LK2015:474	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 3 m i diameter och 1 m djupt, bestående av lodräta sidor av block med borrhål, 2-3 cm i diameter.</p> <p>Terräng: Blockig håll- och moränmark. Skogsmark (kraftledningsgata).</p> <p>Foto från SV: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:475	Småindustri-område	<p>Område med fem stenbrott, ca 100x50 m (NV-SO). Dessa är ca 5-25 m i diameter och 0,6-2 m djupa, av lodräta bergväggar och block med borrhål, 2-3 cm i diameter. Det största stenbrottet (wp476) har även en stensamling, 3 m i diameter och 0,5 m hög av 0,1-0,4 m stora skarpkantiga stenar efter stenhuggning. Ett annat stenbrott (wp478) är vattenfyllt.</p> <p>Terräng: Håll- och moränmark med mindre inslag av sank mark. Skogsmark.</p> <p>Foto wp475 från VSV: Lennart Klang 2015</p> <p>Foto wp476 från V: Lennart Klang 2015</p> <p>Foto wp477 från V: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

		 <p>Foto wp478 från S: Lennart Klang 2015</p> <p>Foto wp479 från N: Lennart Klang 2015</p>			
LK2015:480	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 20 m i diameter och 1,5 m djupt, bestående av lodräta bergväggar med borrhål, ca 3 cm i diameter, och kvarlämnade skarpkantiga stenar och block.</p> <p>Terräng: V-sluttning av liten bergshöjd. Skogsmark nära kraftledningsgata.</p> <p>Foto från V: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:481	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 6 m i diameter och 2 m djupt, bestående av lodräta bergväggar med borrhål, ca 3,5 cm i diameter, och kantiga block.</p> <p>Terräng: N-sluttning av hållmark. Skogsmark.</p> <p>Foto från NNV: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

LK2015:482	Utredningsområde (boplatsläge?)	<p>Utredningsområde. Bra läge topografiskt och jordartsmässigt för en mesolitisk boplats inom ca 50 m i diameter. Inga fynd vid okulär besiktning i bl.a. avnött stig genom området. I kanten i S möjliga stentäkter i bergskant.</p> <p>Terräng: Sandig avsats vid bäck i liten dalgång mellan bergryggar. Skogsmark.</p> <p>Foto från V: Lennart Klang 2015</p>	Kontrolleras i en utredningsetapp 2	Ja	Ja
LK2015:483	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 30 m i diameter och 1,5 m djupt, bestående av lodräta bergväggar, skärviga stenar utspridda och i mindre stensamlingar samt kantiga block med borrhål, 2-3 cm i diameter. Vattenfylld yta framför en bergvägg.</p> <p>Terräng: N-sluttning av hållmark. Skogsmark.</p> <p>Foto från S: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:485	Brott/täkt	<p>Täkt, inom 15 m i diameter, ca 0,5 m djup med intilliggande liten stensamling.</p> <p>Terräng: Ö-sluttning av stenig moränmark. Skogsmark.</p>	Anmäls ej till FMIS.		
LK2015:486	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 5 m i diameter och 1,3 m djupt, bestående av lodräta bergväggar med borrhål, ca 3,5 cm i diameter.</p> <p>Terräng: Svag Ö-sluttning av håll- och moränmark. Skogsmark.</p> <p>Foto från N: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

LK2015:487	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 4 m i diameter och 1,8 m djupt, bestående av lodräta bergväggar med borrhål, ca 3,5 cm i diameter.</p> <p>Terräng: Svag Ö-sluttning av håll- och moränmark. Skogsmark.</p> <p>Foto från N: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:488	Husgrund, historisk tid	<p>Husgrund, oklar utsträckning, bestående av enstaka grundstenar, 0,2 m stora och lägre än 0,1 m höga. Platsen förefaller tilljämnd varvid flertalet grundstenar kan ha tagits bort.</p> <p>Enligt den ekonomiska kartan från år 1964 har ett bostadshus stått där husgrunden är registrerad. Ett långsträckt hus (växthus tillhörigt en handelsträdgård) har funnits intill utmed en sträcka som därefter har blivit en anlagd väg för promenader och motion.</p> <p>Terräng: Sandig dalgång vid damm och bäck. Skogsmark/friluftsområde med motionsspår.</p> <p>Foto från V: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:489	Lägenhets-bebyggelse	<p>Bebyggelselämningar efter torp, ca 60 m i diameter, bestående av lämningar efter minst tre hus.</p> <p>En husgrund, i N, är ca 10x6 m (NNV-SSO) med enstaka grundstenar i N och begränsad av terrasskanter i OSO och SSO. Har varit boningshus.</p> <p>Två andra husgrunder framträder som en terrassering respektive en stensamling. Ytterligare två byggnader tillhöriga torpet har enligt en karta legat nere i och vid bäcken, där inga lämningar kan iakttas.</p> <p>Mindre odlingsytor finns i anslutning till torpet och inom området med husgrunder.</p> <p>Tidigare anteckningar: Ekonomiska kartan från 1964 och Gränsbestämning (2281K-A1215) år 1950-51.</p> <p>Namn: Mårtensrå.</p> <p>Terräng: Tämligen brant V-sluttning av sandig mark ner mot bäck. Sly.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

					
		Foto från N: Lennart Klang 2015			
LK2015:495	Småindustri- område	<p>Område med två stenbrott, ca 60x20 m Ö-V). Dessa är ca 20 m i diameter och 1-1,3 m djupa av lodräta bergväggar med borrhål, ca 3 cm i diameter.</p> <p>Terräng: Liten bergshöjd av morän- och hållmark. Blandskog.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
					
		Foto wp495 från V: Lennart Klang 2015			
					
		Foto wp496 från V: Lennart Klang 2015			
LK2015:497	Övrig	<p>Stensamling, oklar funktion, 2 m i diameter och 0,7 m hög av 0,2-0,5 m stora skarpkantiga stenar. Har möjligen med närliggande stenbrott att göra.</p> <p>Terräng: S-sluttning av håll- och moränmark. Skogsmark.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
					
		Foto från S: Lennart Klang 2015			

LK2015:498	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 10 m i diameter och 2 m djupt, bestående av lodräta bergväggar med borrhål, ca 3 cm i diameter, block med kilmärken och rikligt med tuktade stenar.</p> <p>Terräng: S-sluttning av håll- och moränmark. Skogsmark.</p> <p>Foto från N: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:499	Övrig	<p>Stenvallar på berg, inom ca 20x15 m (NV-SO). Stenvallarna är 1-10 m långa, 0,2-0,5 m breda och 0,1-0,5 m höga av 0,2-0,5 m stora stenar. Vallarna bildar värnliknande formationer i områdets ytterkant. De ansluter till block och bergsformationer.</p> <p>Kommentar: Oklar funktion. Stenvallarna ger ett relativt sentida intryck och kan ha byggts i samband med arbete i närliggande stenbrott? Funktionen fågelfångstanläggning inte helt omöjlig men motsägs av att inga karaktäristiska öppningar för snaror förekommer och att bergsklacken inte är karaktäristisk för skogsfågelfångst. Kan vid behov studeras mer i en utredningsetapp 2.</p> <p>Terräng: Liten bergsklack i S/SO-sluttande större bergshöjd. Skogsmark.</p> <p>Foto från V: Lennart Klang 2015</p> <p>Foto från NNV: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

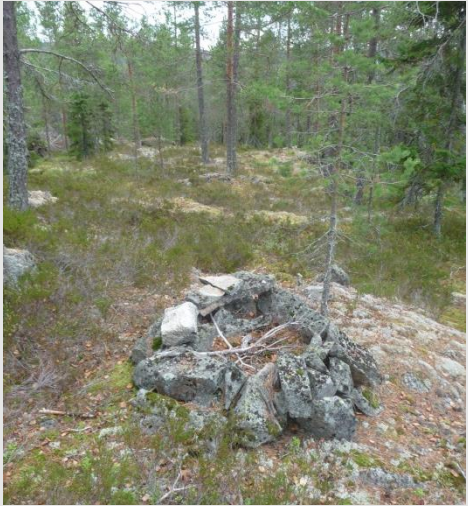
					
		Foto från SO: Lennart Klang 2015			
LK2015:500	Härd	<p>Eldstad, 1,5 m i diameter och 0,5 m hög med i kanten 0,1-0,6 m långa hållar i kallmur. Utrymmet innanför är 0,7-0,8 m i diameter. Vid provstick med sond framkommer mörk jord i ett tunt lager ovanpå berghäll.</p> <p>Kommentar: Ovanlig konstruktion. Välbevarad. Sentida karaktär.</p> <p>Terräng: SSÖ-sluttning av hållmark. Skogsmark.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
					
		Foto från NV: Lennart Klang 2015			
LK2015:502	Småindustri- område	<p>Område med fyra stenbrott och ett utrymme, ca 60x50 m (NV-SO).</p> <p>Ett av stenbrotten, i N (wp505), är ca 30 m i diameter och 3 m djupt, av lodräta bergväggar med borrhål, ca 3 cm i diameter, block, nergrävningar i moränmark och rikligt med skärviga stenar, 0,1-0,2 m stora. Delvis vattenfylt.</p> <p>Ett annat stenbrott, i Ö (wp506), är ca 20 m i diameter och 1,5 m djupt, av lodräta bergväggar med borrhål, ca 3 cm i diameter, kvarlämnade block och bearbetade skarpkantiga stenar, 0,1-0,2 m stora.</p> <p>Ett tredje stenbrott, i områdets mellersta del (wp504), är ca 10 m i diameter och 1,5 m djupt, av lodräta bergväggar med borrhål, ca 3 cm i diameter, samt framför bergväggen block med borrhål och bearbetade stenar.</p> <p>Ett fjärde stenbrott, i S (wp503), är ca 8 m i diameter och 1,5 m djupt, av lodräta bergväggar med borrhål, ca 3 cm i diameter, samt bearbetade stenar framför bergväggen.</p> <p>Utrymmet, i S (wp502), är 2x1 m (NV-SO), i NV begränsat av liten bergvägg och i SO av en uppbyggd kallmur, 1 m bred och 0,8 m hög av 0,2-0,4 m stora stenar som lagts mot block.</p> <p>Terräng: Häll- och moränmark huvudsakligen sluttande mot NO-Ö- SO. Skogsmark.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

Foto utrymmet wp502 från SO: Lennart Klang 2015

Foto wp503 från SO: Lennart Klang 2015

Foto wp504 från NV: Lennart Klang 2015

Foto wp505 från NO: Lennart Klang 2015

		 <p>Foto wp506 från NV: Lennart Klang 2015</p>			
LK2015:507	Småindustri- område	<p>Område med två stenbrott, ca 60x20 m (NV-SO).</p> <p>Ett av stenbrotten, i SO (wp507), är ca 20 m i diameter och 2 m djupt, av lodräta bergväggar med borrhål, ca 3 cm i diameter, samt block och rikligt med skärviga stenar som blivit över.</p> <p>Det andra stenbrottet, i NV (wp508), ca 5 m i diameter och 1 m djupt, bestående av block med kilmärke, ca 8 cm långt och 2,5 cm i diameter, samt block som varit eller kan ha varit bearbetade.</p> <p>Terräng: Ö- och NO-sluttning av håll- och moränmark. Skogsmark.</p> <p>Foto wp507 från Ö: Lennart Klang 2015</p> <p>Foto wp508 från NO: Lennart Klang 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
LK2015:509	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 10 m i diameter och 1,5 m djupt, bestående av lodräta bergväggar med borrhål, ca 3 cm i diameter, samt enstaka framförliggande block.</p> <p>Terräng: Svag Ö-sluttning av håll- och moränmark. Skogsmark.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

		 <p>Foto från N: Lennart Klang 2015</p>			
LK2015:510	Utredningsområde (boplatsläge?)	<p>Utredningsområde, oklar utsträckning. Möjliga lägen topografiskt och jordartsmässigt för en mesolitisk boplats inom minst ca 250x100 m NV-SO). Inga fynd vid okulär besiktning i bl.a. avnötta stigar genom området och i rotvältor.</p> <p>En utredningsetapp 2 bör inledas med att precisera utredningsområdets utsträckning.</p> <p>Terräng: Sandig mark i Ö-sluttning ner mot bäck. Skogsmark med vandringsleder.</p> <p>Foto från V: Lennart Klang 2015</p>	Kontrolleras i en utredningsetapp 2	Ja	Ja
LK2015:511	Bytomt/gårdstomt	<p>Gårdstomt, oklar begränsning, ca 70 m i diameterenligt tidigare anteckningar. Vid utredningstillfället 2015 gjordes inga närmare iakttagelser på platsen, som utgörs av bebyggda tomter i villaområde.</p> <p>Enligt laga skifteskartan från år 1837 var tomten då bebyggd. På storskifteskartan från 1797-98 saknas bebyggelse på platsen, som då var ängsmark. En karta från 1698 redovisar "fäbodställe under Nacksta" på denna plats, som kallas "Lilla Böle".</p> <p>Terräng: SO-sluttning av sandig moränmark. Villabebyggelse.</p> <p>Kommentar: Oklar bebyggelseutveckling med antydning om en medeltida gård som kan ha övergivits och blivit fäbodställe. Även fäbodstället förefaller ha övergivits för att under 1800-talet åter byggas som gård. Denna gård förefaller ha vidgats mot NO och gett upphov till sentida lämningar redovisade som RAÅ Sundsvall 102.</p> <p>Tidigare anteckningar: Äldre lantmäterikartor: <i>Geometrisk avmätning 1698</i> (Lantmäteristyrelsens arkiv, Sundsvalls stad), <i>Storskifteskarta 1797</i> (Lantmäteristyrelsens arkiv, Sundsvalls stad), <i>Laga skifteskarta 1837</i> (Lantmäterimyndighetens arkiv 2281K-A684).</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		Ja

		 <p>Foto från NV: Lennart Klang 2015</p>			
ON2015:71	Husgrund, historisk tid	<p>Husgrund, 6x6 m (N-S), med i N enstensatt tydlig syllrad, av 0,3-0,5 m stora stenar, delvis kanthuggna, i Ö en svagt antydd stenkant längs sidan av stenar i samma storlek som i N, i V en jordvall, 5 m lång, 1,5 m bred och intill 0,4 m hög samt i S naturligt stenmaterial i slutningen. I husgrundens mitt är en jordvall 2,5 m l (N-S), 1,5 m bred, intill 0,3 m hög.</p> <p>Terräng: N-sluttning av blockig moränmark. Skogsmark (sly).</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
ON2015:73	Stensättning	<p>Stensättning (?) röseliknande välvning, rund, 4,5 m i diameter och 0,4 m hög. Fyllning av 0,2-0,4 m stora stenar. I S en sekundärt placerad sten, 0,5 m stor, sannolikt borttagen från intilliggande stig/brukningsväg i S. Omedelbart N och NV om stensättningen är två jordhögar 3-4 m i diameter och 0,4 m höga.</p> <p>Terräng: Flack, något N-sluttande moränmark, ställvis tämligen stenfri med inslag av sand. Blandskog.</p> <p>Kommentar: Jämn form och utvalt stenmaterial tyder på förhistorisk grav (stensättning), men terrängläget och omgivande marker med bl.a. stenbrott gör bedömningen något osäker.</p> <p>Foto från Ö: Lennart Klang 2015</p>	Fornlämning		
ON2015:74	Utredningsområde	<p>Utredningsområde. Möjligt läge topografiskt och jordartsmässigt för en förhistorisk boplatz inom minst ca 60 m i diameter, alternativt för annan aktivitet med markbearbetning. I området har enstaka stensamlingar oklar karaktär. Dessa är vanligen ca 2 m i diameter (något är intill 5 m i diameter) och 0,3-0,5 m höga av 0,3-0,5 m stora övermossade stenar. En stensamling är närmast oval, 3x1,5 m (NV-SO) och 0,4 m hög.</p> <p>Terräng: Flack, svagt N-sluttande sandig moränmark. Blandskog.</p> <p>Kommentar: Inga fynd vid okulär besiktning i bl.a. avnötta stigar genom området och i rotvältor. Stensamlingarna ger delvis sentida intryck vid okulär granskning av bl.a. stenarnas storlek. Stenbrott i närheten kan ha påverkat området. Bör provundersökas för säkrare bedömning.</p>	Kontrolleras i en utredningsetapp 2		Ja

		 <p>Foto från N: Ola Nilsson 2015</p>			
ON2015:76	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 25 m i diameter och 1,5 m djupt. Enstaka borrhål 3 cm i diameter.</p> <p>Terräng: Flack blockig håll- och moränmark. Skogsmark (blandskog).</p> <p>Foto från V: Ola Nilsson 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
ON2015:77	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 30 m i diameter och 2 m djupt. Enstaka borrhål 3 cm i diameter. I NÖ delvis igenfyllt med trädgårdsavfall.</p> <p>Terräng: Flack avsats i svagt S-sluttande moränmark. Tallskog.</p> <p>Foto från NO: Ola Nilsson 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

ON2015:78	Brott/täkt	<p>Stenbrott, ca 60x30 m (NV-SO) och 6 m djupt av lodräta bergväggar. Öppning åt V och framför den öppna sidan en arbetsyta.</p> <p>Terräng: SV-sluttning av håll- och moränmark. Skogsmark (blandskog).</p> <p>Foto från V: Ola Nilsson 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
ON2015:80	Naturföremål/-bildning med tradition	<p>Bläckningar på björk, ca 0,8 m över markytan. Två bläckningar, varav en i Ö och en i V, är 20 respektive 25 cm höga, 8 respektive 11 m cm breda och 3-4 cm djupa. Från björken har även näver tagits. Två nävertäkter, 0,8 respektive 1,5 m över markytan, är 30 respektive 20 cm höga. En bläckning är gjorda i den nedre nävertäkten. Ingen tradition känd om dessa bläckningar.</p> <p>Terräng: Flack grusig moränmark. Skogsmark (blandskog).</p> <p>Foto från Ö: Ola Nilsson 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		
ON2015:83	Färdväg	<p>Stensatt del av stig, ca 250 m lång (Ö-V till NO-SV) och 1,5 m bred. Ställvis förstärkt med ett påfört lager av 0,1-0,2 m stora naturstenar. Sondning på ömse sidor om stigen visar att dessa terrängpartier är i princip stenfria.</p> <p>Terräng: Flack och något Ö- och SO-sluttande grusig moränmark. Skogsmark (blandskog).</p> <p>Foto från NO: Ola Nilsson 2015</p>	Övrig kulturhistorisk lämning		

Bilaga 2. Redovisning av koordinater

Koordinater SWEREF 99TM för ett urval objekt, arkeologisk utredning Nackstaskogen och Lilla Böle

Nedanstående tabell redovisar koordinater tagna med hand-GPS vid fältarbetet.

Id-nummer	Objekt	wp	koordinat gps	koordinat gps
LK2015:311	omr fossil åkermark	311	617009.24	6918324.20
LK2015:311	omr fossil åkermark	312	616990.39	6918339.26
LK2015:311	omr fossil åkermark	313	616955.70	6918296.46
LK2015:311	omr fossil åkermark	314	616965.78	6918289.68
LK2015:315	dammvall	315	616940.02	6918481.33
LK2015:315	dammvall	316	616913.07	6918473.47
LK2015:317	bläckning	317	616924.36	6918488.03
LK2015:318	gränsmärke, borta	318	616226.84	6917747.58
LK2015:319	kolbotten	319	616178.14	6916335.40
LK2015:320	omr fossil åkermark	320	616352.21	6916201.97
LK2015:320	omr fossil åkermark	321	616357.61	6916210.52
LK2015:320	omr fossil åkermark	322	616375.39	6916229.53
LK2015:320	omr fossil åkermark	323	616397.46	6916218.93
LK2015:320	omr fossil åkermark	324	616416.22	6916232.18
LK2015:320	omr fossil åkermark	325	616403.81	6916241.90
LK2015:320	omr fossil åkermark	326	616404.13	6916252.16
LK2015:320	omr fossil åkermark	327	616381.94	6916263.21
LK2015:320	omr fossil åkermark	328	616380.28	6916251.11
LK2015:320	omr fossil åkermark	329	616375.31	6916245.14
LK2015:320	omr fossil åkermark	330	616360.11	6916229.45
LK2015:320	omr fossil åkermark	331	616347.86	6916219.66
LK2015:320	omr fossil åkermark	332	616347.92	6916207.62
LK2015:333	omr lägenhetsbebyggelse	333	616353.96	6916221.65
LK2015:333	omr lägenhetsbebyggelse	334	616344.54	6916236.27
LK2015:333	omr lägenhetsbebyggelse	335	616338.04	6916247.41
LK2015:333	omr lägenhetsbebyggelse	336	616348.98	6916262.06
LK2015:333	omr lägenhetsbebyggelse	337	616366.56	6916273.38
LK2015:333	omr lägenhetsbebyggelse	338	616372.89	6916259.77
LK2015:339	stensamling	339	616256.92	6917415.71
LK2015:340	stensamling	340	616249.76	6917417.58
LK2015:341	stensamling	341	616246.31	6917430.51
LK2015:342	stenbrott	342	616574.38	6917594.23
LK2015:343	hg stenhuggeri	343	616365.33	6917282.35
LK2015:344	stenbrott	344	616719.81	6917485.02
LK2015:344	stenbrott	345	616749.77	6917485.51
LK2015:344	stenbrott	346	616755.02	6917489.26
LK2015:347	stenbrott	347	616765.24	6917521.39

LK2015:347	stenbrott	348	616740.30	6917522.53
LK2015:344	stenbrott	349	616753.99	6917458.00
LK2015:344	stenbrott	350	616732.58	6917451.24
LK2015:344	stenbrott	351	616743.01	6917456.51
LK2015:344	stenbrott	352	616740.62	6917464.34
LK2015:344	stenbrott	353	616775.06	6917477.36
LK2015:344	stenbrott	354	616782.49	6917470.82
LK2015:344	stenbrott	355	616789.94	6917463.50
LK2015:356	stenbrott	356	616820.98	6917443.62
LK2015:357	stenbrott	357	616857.98	6917497.65
LK2015:356	stenbrott	358	616840.09	6917434.70
LK2015:356	stenbrott	359	616825.00	6917429.49
LK2015:356	stenbrott	360	616801.67	6917418.42
LK2015:356	stenbrott	361	616769.78	6917419.64
LK2015:356	stenbrott	362	616791.82	6917422.98
LK2015:356	stenbrott	363	616779.23	6917433.80
LK2015:364	stenbrott	364	616853.79	6917472.31
LK2015:365	stenbrott	365	616896.49	6917686.19
LK2015:366	gränsmärke?	366	616857.29	6917672.89
LK2015:367	stenbrott	367	616877.71	6917702.04
LK2015:368	stenbrott	368	616853.42	6917721.59
LK2015:369	gränsmärke?	369	616707.95	6917820.31
LK2015:370	stenbrott	370	616682.62	6917832.36
LK2015:371	stenbrott	371	616627.08	6917593.05
LK2015:371	stenbrott	372	616615.69	6917579.61
LK2015:371	stenbrott	373	616639.33	6917572.85
LK2015:374	stenbrott	374	616744.66	6917324.89
LK2015:375	stenbrott	375	616877.94	6917408.04
LK2015:375	stenbrott	376	616883.94	6917397.88
LK2015:375	stenbrott	377	616893.23	6917392.85
LK2015:375	i omr stenbrott	378	616901.66	6917381.22
LK2015:375	i omr stenbrott	379	616915.62	6917393.75
LK2015:380	stenbrott	380	616918.17	6917422.93
LK2015:381	stenbrott	381	616933.79	6917549.25
LK2015:382	utredningsomr boplatsläge	382	617115.71	6917312.33
LK2015:382	utredningsomr boplatsläge	383	617080.89	6917278.78
LK2015:382	utredningsomr boplatsläge	384	617063.37	6917251.30
LK2015:382	utredningsomr boplatsläge	385	616995.42	6917230.74
LK2015:386	utredningsområde	386	616418.35	6917278.06
LK2015:387	utredningsområde i omr 388	387	616466.31	6917091.97
LK2015:388	omr fossil åkermark	388	616451.39	6917133.60
LK2015:388	omr fossil åkermark	389	616445.61	6917131.50
LK2015:388	omr fossil åkermark	390	616449.26	6917102.53
LK2015:388	omr fossil åkermark	391	616462.51	6917074.56
LK2015:388	omr fossil åkermark	392	616479.13	6917095.65
LK2015:393	utredningsområde	393	616530.89	6917082.96
LK2015:394	utredningsområde med odlingsspår	394	616686.73	6917143.47

LK2015:394	utredningsområde med odlingsspår	395	616694.31	6917160.58
LK2015:394	utredningsområde med odlingsspår	396	616690.14	6917192.54
LK2015:394	utredningsområde med odlingsspår	397	616693.99	6917199.48
LK2015:394	utredningsområde med odlingsspår	398	616677.96	6917197.35
LK2015:394	utredningsområde med odlingsspår	399	616672.86	6917180.34
LK2015:394	utredningsområde med odlingsspår	400	616674.83	6917147.41
LK2015:394	utredningsområde med odlingsspår	401	616661.58	6917157.76
LK2015:394	utredningsområde med odlingsspår	402	616621.01	6917162.81
LK2015:394	utredningsområde med odlingsspår	403	616565.84	6917166.24
LK2015:394	utredningsområde med odlingsspår	404	616499.88	6917180.67
LK2015:394	utredningsområde med odlingsspår	405	616493.32	6917205.41
LK2015:394	utredningsområde med odlingsspår	406	616483.57	6917186.68
LK2015:394	utredningsområde med odlingsspår	407	616479.30	6917194.78
LK2015:394	utredningsområde med odlingsspår	408	616475.46	6917221.74
LK2015:394	utredningsområde med odlingsspår	409	616477.55	6917244.89
LK2015:410	omr fossil åkermark	410	616468.72	6917012.23
LK2015:410	omr fossil åkermark	411	616460.10	6917004.01
LK2015:410	omr fossil åkermark	412	616496.72	6916971.28
LK2015:410	omr fossil åkermark	413	616561.76	6916931.18
LK2015:410	omr fossil åkermark	414	616599.05	6916928.25
LK2015:410	omr fossil åkermark	415	616652.73	6916937.81
LK2015:410	omr fossil åkermark	416	616665.01	6916940.47
LK2015:410	omr fossil åkermark	417	616659.94	6916947.98
LK2015:410	omr fossil åkermark	418	616649.29	6916945.94
LK2015:410	omr fossil åkermark	419	616646.21	6916949.51
LK2015:410	omr fossil åkermark	420	616635.43	6916942.34
LK2015:410	omr fossil åkermark	421	616614.08	6916962.11
LK2015:410	omr fossil åkermark	422	616600.28	6916977.68
LK2015:410	omr fossil åkermark	423	616576.37	6916960.68
LK2015:410	omr fossil åkermark	424	616537.39	6916975.04
LK2015:410	omr fossil åkermark	425	616510.04	6916990.03
LK2015:410	omr fossil åkermark	426	616493.92	6916993.48
LK2015:410	omr fossil åkermark	427	616470.18	6917004.48
LK2015:431	omr fossil åkermark	431	616214.39	6917229.94
LK2015:431	omr fossil åkermark	432	616220.32	6917263.48
LK2015:431	omr fossil åkermark	433	616217.02	6917266.15
LK2015:431	omr fossil åkermark	434	616182.29	6917243.20
LK2015:431	omr fossil åkermark	435	616192.83	6917266.31
LK2015:436	tjärdal	436	616236.62	6917113.19
LK2015:437	bläckning	437	616195.77	6916895.48
LK2015:438	stenbrott	438	616153.64	6917417.92
LK2015:438	stenbrott	439	616155.71	6917412.08
LK2015:438	stenbrott	440	616136.02	6917421.54
LK2015:438	stenbrott	441	616140.17	6917409.20
LK2015:438	stenbrott	442	616067.14	6917409.79
LK2015:438	stenbrott	444	616077.40	6917393.31
LK2015:438	stenbrott	445	616061.91	6917391.99

LK2015:438	omr stenbrott	446	616037.27	6917412.65
LK2015:446	omr stenbrott	447	616052.67	6917426.90
LK2015:446	omr stenbrott	448	616023.68	6917423.78
LK2015:446	omr stenbrott	449	616020.50	6917428.91
LK2015:446	omr stenbrott	450	616008.56	6917431.06
LK2015:446	omr stenbrott	451	616010.65	6917408.27
LK2015:438	stenbrott	452	616039.22	6917450.41
LK2015:438	stenbrott	453	616021.99	6917461.85
LK2015:454	stenbrott	454	616046.73	6917527.93
LK2015:455	stenbrott	455	616115.81	6917791.56
LK2015:456	stenbrott	456	616154.58	6917782.87
LK2015:438	stenbrott	457	616046.86	6917464.50
LK2015:462	grottutrymme	462	616086.33	6917516.26
LK2015:438	stenbrott	464	616100.67	6917418.09
LK2015:438	stenbrott	465	616121.30	6917406.76
LK2015:467	stenbrott	467	616561.00	6917623.08
LK2015:467	stenbrott	468	616566.37	6917633.97
LK2015:467	stenbrott	469	616582.91	6917633.32
LK2015:470	stenbrott	470	616520.75	6917656.13
LK2015:470	stenbrott	472	616513.53	6917676.17
LK2015:470	stenbrott	473	616495.89	6917686.26
LK2015:474	stenbrott	474	616683.81	6917832.51
LK2015:475	stenbrott	475	616715.89	6917927.96
LK2015:475	stenbrott	476	616689.27	6917946.09
LK2015:475	stenbrott	477	616660.73	6917949.33
LK2015:475	stenbrott	478	616666.38	6917974.28
LK2015:475	stenbrott	479	616666.00	6917995.68
LK2015:480	stenbrott	480	616726.26	6918025.32
LK2015:481	stenbrott	481	616709.83	6918062.99
LK2015:482	utredningsområde	482	616673.28	6918184.47
LK2015:483	stenbrott med två wp	483	616615.62	6918237.64
LK2015:483	stenbrott med två wp	484	616608.85	6918253.69
LK2015:485	täkt	485	616315.62	6918011.45
LK2015:486	stenbrott	486	616571.56	6918037.31
LK2015:487	stenbrott	487	616595.47	6918024.32
LK2015:488	hg handelsträdgård	488	616951.58	6918500.13
LK2015:489	omr lägenhetsbebyggelse	489	617010.34	6918399.50
LK2015:489	omr lägenhetsbebyggelse	490	617039.37	6918349.45
LK2015:489	omr lägenhetsbebyggelse	491	617016.76	6918331.38
LK2015:489	omr lägenhetsbebyggelse	492	616972.86	6918358.05
LK2015:311	omr fossil åkermark	493	616969.94	6918351.26
LK2015:311	omr fossil åkermark	494	616939.83	6918317.98
LK2015:495	stenbrott	495	617104.85	6918608.18
LK2015:495	stenbrott	496	617141.86	6918611.04
LK2015:497	stensamling	497	616309.68	6917472.51
LK2015:498	stenbrott	498	616368.48	6917541.56
LK2015:499	stenvallar på berg	499	616316.16	6917571.97

LK2015:500	hård	500	616265.26	6917585.25
LK2015:502	utrymme	502	616428.86	6917529.28
LK2015:502	stenbrott	503	616430.72	6917519.20
LK2015:502	stenbrott	504	616432.80	6917539.57
LK2015:502	stenbrott	505	616431.89	6917558.49
LK2015:502	stenbrott	506	616450.97	6917548.67
LK2015:507	stenbrott	507	616354.46	6917600.73
LK2015:507	stenbrott	508	616333.84	6917627.66
LK2015:509	stenbrott	509	616487.89	6917526.32
LK2015:510	utredningsområde	510	616868.00	6918533.67
ON2015:71	husgrund	1383	617360.20	6919315.59
ON2015:73	stensättning	428	617058.96	6918814.51
ON2015:74	utredningsomr	429	616991.81	6918816.51
ON2015:74	utredningsomr	430	616544.92	6918742.03
ON2015:76	stenbrott	1393	617077.95	6918818.91
ON2015:77	stenbrott	1394	617050.58	6918466.86
ON2015:78	stenbrott	1395	616984.40	6918517.83
ON2015:80	bläckning	1407	616203,76	6918830,4
ON2015:83	färdväg	1410	616170,54	6918882,01
ON2015:83	färdväg	1419	615954,79	6918802,05

Nackstaskogen och Lilla Böle

Sundsvalls kommun planerar upprätta detaljplaner för nya bostadsområden och har gjort en strukturstudie för Nackstaskogen och Lilla Böle i Sundsvall. Länsstyrelsen i Västernorrland har beslutat att en arkeologisk utredning ska utföras i strukturstudieområdet för att registrera fornminnen och klarlägga områdets markanvändning under förhistorisk och historisk tid. Uppdraget genomfördes under 2015 i samverkan mellan företag som ingår i konsultgruppen *Landskapsarkeologerna*.

Nackstaskogen är historiskt ett utmarksområde. Lilla Böle är historiskt en gård med bakgrund i järnåldern och samband med Nacksta fåbodar. Ca 150 fornminnesobjekt inom 80 lokaler dokumenterades översiktligt vid utredningen, bl.a. stenbrott. Dessa och flertalet av de övriga registrerade objekten bedöms som kulturhistoriska lämningar från tiden efter år 1850, men även enstaka äldre objekt förekommer. Delområden som arkeologiskt behöver utredas mer i samband med fortsatt detaljplanearbete, främst för att undersöka om stenåldersboplatser berörs, pekas ut i rapporten. Förslag ges till vilka arkeologiska insatser som då bör övervägas.